

Paul din ALEP, **Jurnal de călătorie în Moldova și Valahia**, studiu introductiv, ediția manuscrisului arab, traducere în limba română, note și indici de Ioana Feodorov, cuvânt înainte de Răzvan Theodorescu, Editura Academiei Române – Muzeul Brăilei/Editura Istros, București – Brăila, 2014, 620 p.

Sub îngrijirea și în traducerea cunoscutei cercetătoare a culturii arabe Ioana Feodorov¹, fiica reputatului cărturar Virgil Cândea, a apărut, sub egida Academiei Române și a Institutului de Studii Sud-Est Europene, *Jurnalul de călătorie* în spațiul românesc al arhidiaconului sirian Paul, fiul Patriarhului Antiohiei Macarie al III-lea Ibn al-Za'im (1647–1672). Amintim că Paul din Alep l-a însoțit pe tatăl său, Patriarhul Antiohiei și al Întregului Răsărit, într-o lungă călătorie ce a cuprins țări și ținuturi din Imperiul Otoman și din Europa de est.

Așa cum subliniază academicianul Răzvan Theodorescu în *Cuvânt înainte* (p. 5–6), cercetătorii români au de acum posibilitatea de a folosi versiunea completă a notelor despre călătoria în Țările Române a călătorului originar din Alepul Siriei, tradusă direct din arabă – lucrare fundamentală pentru istoria culturii românești.

Studiul introductiv al Ioanei Feodorov, ce se întinde pe aproape 80 de pagini (p. 7–85), relatează, între altele, viața autorului *Jurnalului* și cea a tatălui său, fundalul istoric al călătoriei lor și itinerariul pe care l-au parcurs împreună între anii 1652–1659, la Constantinopol, în Țara Românească, Moldova, Țara Cazacilor (Ucraina) și Țara Moscovei (Rusia).

Textul preliminar cuprinde descrierea călătoriilor precedente și ulterioare ale unor ierarhi arabi în spațiul românesc, informații despre Patriarhia Antiohiei și a Întregului Răsărit, amănunte despre pregătirile de călătorie ale patriarhului Macarie al III-lea, dar și despre viața și opera cronicarului, scurte date despre călătoria celor doi, ca și despre cei ce i-au însoțit în Moldova și Valahia, în Țara Cazacilor și din nou în Țările Române.

Următorul capitol al introducerii cuprinde comentariile îngrijitoarei ediției despre bogatul conținut (în ce privește realitățile românești și nu numai) al *Jurnalului*, dar și despre modul în care el a fost primit de specialiști. Urmează alte lămuriri asupra varietății de limbă arabă folosită de autor și apoi amănunte despre manuscrisele colaționate de Ioana Feodorov, manuscrise păstrate la Paris, Sankt-Peterburg, Londra și Kiev, dar și despre alte documente aflate în alte părți ale lumii.

În continuare se fac referiri la edițiile *Jurnalului*, la capitole ale acestuia traduse în alte limbi, la publicări ale acestora în periodice din Ucraina, din Polonia, din Rusia sau din România. Menționăm că Ioana Feodorov a publicat mai înainte de ediția integrală, pentru prima oară, fragmentul manuscrisului arab care cuprinde lista mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos, cu numele lor grecești și arabe (Ioana Feodorov, *The Monasteries of the Holy Mount in Paul of Aleppo's „Travels of Makarios, Patriarch of Antioch”*, „Revue des études

¹ Dintre publicațiile sale recente amintim articolul – dens și doct – cu titlul *Texte arabe creștine tipărite cu ajutor din Țările Române în secolul al XVIII-lea. Repertoriu comentat*, publicat în *Istros XX. În onoare profesorului Ionel Cândea*, Brăila, 2014, p. 651–688 (cu versiune engleză în continuare). Alte studii sunt menționate în notele autoarei la articolul *La Damasc, în căutarea unui prieten al Românelor: Părintele Emil Murakade*, în revista „Tabor”, Cluj-Napoca, nr. 5/2015, p. 74–81. Menționăm și editarea manuscrisului arab al *Divanului* lui Dimitrie Cantemir: *The Salvation of the Wise Man and the Ruin of the Sinful World*, ediție arabă, traducere engleză, Nota editorului, note și Indici de Ioana Feodorov, Cuvânt înainte de Virgil Cândea, Editura Academiei Române, 2006, carte care a primit Premiul „Mihail Kogălniceanu” pentru ediții de texte al Academiei Române.

sud-est européennes”, 2010, XLVIII, nr. 1–4, p. 195-210). Acest fragment, nepublicat în cunoscuta ediție arabă-franceză a lui Vasile Radu din 1924-1940 (și nici în traducerea românească din 1976, apărută în *Călători străini despre Țările Române*, București, vol. VI), a fost lăsat deoparte și de traducătorul englez, Francis C. Belfour, care nu l-a socotit important.

Urmează în volumul prezentat aici amănunte despre noua ediție, apoi o notă a editoarei, ediții paralele anterioare ale *Jurnalului*, o transcriere a alfabetului arab, un tablou al bibliografiei, dar și prezentarea altor izvoare scrise în limbile română, franceză, germană, georgiană, engleză, latină, rusă, arabă, spaniolă, ucraineană, greacă și italiană, pe care le-a folosit îngrijitoarea ediției, prezentare care însumează 20 de pagini.

Corpul principal al ediției este alcătuit din traducerea *Jurnalului* în limba română (p. 145–436) și dintr-o ediție diplomatică a originalului arab (p. 437–596). Trebuie subliniată contribuția Ioanei Feodorov, care în cele 1.212 note de subsol și comentarii dă informații prețioase asupra unei largi serii de teme – date geografice și istorice despre monumente ale Constantinopolului, despre mănăstiri și biserici pe care înalții prelați le-au vizitat în spațiul românesc, amănunte despre arhitectura și despre pictura acestora, despre sfintele moaște păstrate în acestea, despre relațiile Țărilor Române cu Patriarhia de Antiohia și cu cea de Ierusalim (inclusiv despre metoacele din România ale celor două Patriarhii), date biografice și genealogice despre multe persoane și familii românești întâlnite de călătorii sirieni, amănunte despre tipicul primirii vizitatorilor străini, ba chiar și despre îmbrăcămintea acestora, în sfârșit, multe comentarii de ordin filologic, mai ales în legătură cu limba arabă. Trebuie menționat că pe lângă datele foarte importante despre istoria și Biserica românească, Paul din Alep a relatat și vizitele călătorilor sirieni la Kiev (unde au văzut Lavra Pecerska și Biserica Sfânta Sofia), la Moscova, în îndepărtata Siberie etc.

Lucrarea de față reflectă grija celei ce a îngrijit ediția de a nu lăsa nimic necomentat din opera cronicarului sirian și de a oferi răspunsuri unor probleme rămase până acum în suspensie în ce privește cercetarea textului arab.

În ce privește ediția arabă a scrierii lui Paul din Alep, este desigur sarcina arabiștilor să exprime un punct de vedere competent. Ne rezumăm să remarcăm faptul că Ioana Feodorov a luat ca model, în stabilirea metodologiei sale de editare, edițiile din limbile clasice și numeroase ediții de texte arabe creștine (și nu numai) realizate în ultima sută de ani, obținând astfel un set de reguli riguros și meticolos aplicat pe textul de față. Notele de subsol ale ediției arabe, accesibile și unui necunoscător al acestei limbi, dovedesc grija pentru respectarea unui nivel științific de ultimă dată.

Un *Indice de nume proprii* (p. 597–605) și un *Indice de locuri* (p. 607–617), referitoare la textul *Jurnalului* și prezentate cu acribie, încheie ediția de față, care devine astfel o unealtă utilă pentru specialiștii textului arab, dar și pentru cititorii mai puțin specializați în materie, iubitori ai literaturii de călătorie.

Înțelegem că Ioana Feodorov pregătește ediția arabă și traducerea românească integrală, adnotată, a scrierii lui Paul din Alep: așteptăm cu interes această nouă contribuție a sa, de mare interes pentru istoria tuturor popoarelor vizitate de ierarhii antiohieni, așa cum s-a remarcat în recenziile numeroase pe care le-a primit lucrarea prezentată aici².

Florin Marinescu
*Centrul de studii neogrecești, Atena
Grecia*

² Între acestea: George Grigore, în „Romano-Arabica”, XV, 2015, p. 331–333; Grete Tartler, în „România literară”, nr. 1–2, 9 ianuarie 2015, p. 28; Horia Gârbea, în „Lucefărul”, nr. 2, februarie 2015, p. 2; Tudor Teoteoi, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, București, LIII, 2015, nr. 1–4, p. 420–424; Tereza Sinigalia, în „Studii și cercetări de istoria artei”, 2015 (sub tipar).

Sorin BACIU, Culture: An Awareness Raising Approach. Fifth Edition, București, Editura Cavallioti, 2013, 190 p.

Culture: An Awareness Raising Approach was meant as a handbook for the course of lectures Humanity for engineers and Culture and Civilization for Translators and Interpreters that the author has taught at the Technical University of Civil Engineering Bucharest, Department of Foreign Languages and Communication.

The book consists, as the author tells us in the *Foreword*, of “basic theoretical information and concepts related to the topic of culture and civilization” (p. 5) and it is “meant to enable a proper understanding and, hopefully, an easier and smoother access to the study of cultures and civilisations in general, or as separate entities, in particular” (p. 5). The subtitle, the author further explains, shows that this book is “meant to offer an understanding ‘tool-kit’ to anyone interested to go deeper into the study of a culture and civilisation, without necessarily being a specialist in the field” (p. 5).

In the first chapter, *Culture – Human Nature – Personality*, the notions of culture, human nature and personality are defined, compared and contrasted. At the end of the chapter, there is a schema giving a summary of the main characteristics of the notions under discussions namely we find out that human nature is universal and “inherited (through genes)” (p. 21), personality is “specific to any individual” and “inherited and learned” (p. 22), culture is “specific to group or category” and learned (p. 22), while civilisation represents “an ideal condition and ID of a human culture” and is learned (p. 22).

Chapter II, *Society – State – Nation*, discusses, in a similar manner, the notions presented in the title. At the end of the chapter we find another summary of the definitions and main characteristics of the discussed notions, but they are accompanied by the definitions and main characteristics of other related notions: ethnic group, diaspora, population, people, nation-state, country, homeland, place of birth, and native place.

Chapter III, *Culture Identity Manifestations*, shows means of analyzing what is specific to each culture as far as the following are concerned: symbols, heroes, ritual practices and traditions, and values. Approaching cultural differences can be done by “an analysis of their products, the carriers of identity for each culture” (p. 46).

Chapter IV, *Civilisation*, begins with a discussion of the “general acceptance of the concept” (p. 29), then moves on to “civilisation characteristics” (p. 31), the most important being “a considerably large geographical area and a historically assessable life span” (p. 31), to further discuss religion with its strong influence on all civilisations, and related issues, such as religiosity, in comparison with the notions of state and nation, the emergence and development of civilisations, the dissolution of civilisations, whether there was a mother civilisation, the difference between civilisations and empires/ states, as well as possible comparisons between cultures and civilisations.

Chapter V discusses an issue we deal with in the contemporary world, namely *Culture Shock*. The subtitle of the chapter underlines the importance of discussing this issue: *A Substantive Segment of the Culture Awareness Dimension*. The chapter begins with a discussion of what shock means; it is defined in terms of trauma. Part of the definition of culture shock includes the following: “The culture shock can be described as that physical and/or emotional discomfort suffered when coming into contact with another culture, or when living/performing in another country or another environment/context, different from that of origin” (p. 56). The following discussion points are related to origins and causes, intercultural contacts, discussions of related terms such as enculturation (learning one’s first culture), acculturation (second-culture learning), transculturation. Further, ways of minimizing culture shock and even ways of avoiding it are presented. Afterwards, the possibility of

considering culture shock a “constructive challenge” (p. 62) is considered. Finally, the notions of “cultural and intercultural competence” (p. 63) are considered.

Chapters VI–XI deal with measuring cultures and each is dedicated to one of the following dimensions of culture developed by Geert Hofstede: power distance, individualism and collectivism, masculinity and femininity, uncertainty avoidance, and long versus short term orientation.

Chapter XII analyzes another important issue we deal with today, globalization. Apart from defining globalization in today’s world, we are also presented with historical facts. We find out that it all started with the Roman Empire: “the Romans managed to bring together, to rule and administer a great diversity of peoples of most varied cultural backgrounds” (p. 124).

Chapter XIII offers *A Practical Guide For Prospective Intercultural Contacts* focusing on various examples of differences in customs, legislation regulations, use of language, body language, habits, etc. of cultures.

At the end of the book (Chapter XVI – *Research and Assignment Topics*) there are some questions proposed for discussion in the seminars, related to the notions discussed in each chapter. They are designed to develop the ability of students to organize their ideas and arguments for and against an issue, to compare and contrast various notions discussed in the book and, last but not least, to improve their language proficiency.

Leaving the general notions aside, by reading this book we get a complex picture of today’s world, with its issues and their origins.

Irina-Ana Drobot
*Technical University of Civil Engineering Bucharest
Romania*

Ecaterina BĂLĂCIOIU-LOVINESCU, *Scrisori către Monica. 1947–1951 (I)*, București, Editura Humanitas, 2012, 318 pag + 16 pagini dosar foto

Volumul de față, apărut la Editura Humanitas, sub îngrijirea lui Astrid Cambose, în colecția *Convorbiri Corespondențe Portrete*, se constituie ca o istorie intimă a unei coplesitoare iubiri. Este ceea ce editoarea numește „poemul sau romanul iubirii” dintre mamă (Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu) și fiică (Monica Lovinescu). Scrisorile sunt numai într-un sens, de la mama la fiică. Structura cărții se constituie din prefața și nota asupra ediției ale editoarei, care lămuresc maniera în care s-a făcut selecția (din 2500 de scrisori și cărți poștale), cum sunt numerotate și prezentate scrisorile în volum precum și o schiță biografică a fostei soții a criticului Eugen Lovinescu, un tabel cronologic cuprinzând perioada acoperită de scrisorile, adunate în paginile acestui volum, respectiv între anii 1947–1951, după cum se anunță din titlu, scrisorile propriu-zise, un indice de nume și o anexă, dosar foto, care conține 17 de fotografii inedite și 9 fotocopii de pagini de scrisori din manuscrisele originale, cărți poștale și un portret al autoarei scrisorilor. Epistolele au fost, în cea mai mare parte, redactate în limba franceză. Traducerea lor se datorează Gabrielei Creția.

Raportându-ne la starea autoarei, așa cum reiese din rândurile scrise de ea fiicei sale, scrisorile Ecaterinei Bălăcioiu-Lovinescu din acest prim volum (editoarea promite și un al doilea care ar acoperi perioada cuprinsă între februarie 1951 și 1958) ar putea fi împărțite în scrisori ale speranței vii a revederii, urmate de cele în care amprenta dorului, pe fundalul evenimentelor din țară, conduc treptat către dispariția speranței, și în cele din urmă, cele scrise cu un amestec de resemnare și revoltă sub semnul unei certitudini a lipsei oricăror perspective pentru un timp al revederii. Cel puțin nu în lumea aceasta. Interesant este gândul

profetic exprimat într-o scrisoare de Monica și reprodus în scrisoarea-răspuns de la mama sa: este speranța unui după „1989 ensemble”.

Momentul declanșator al acestei corespondențe copleșitoare, ca număr și ca și conținut, a fost 8 septembrie 1947, ziua în care Monica Lovinescu pleacă la Paris în urma obținerii unei burse doctorale pentru un stagiu de doi ani. Chiar de a doua zi, 9 septembrie, încep scrisorile-fluviu, un jurnal epistolar în care mama își varsă dorul, tristețea, dar și fericirea și mândria de a o avea pe Monica, acum, cea de departe. Momentele petrecute astfel dau forță și culoare vieții sale zilnice. Rămasă singură în vâlmășagul de schimbări sociale și politice care erau menite să anihileze și ultima fărâmă de demnitate a ființei umane, Ecaterina Bălăciou-Lovinescu își menține sănătatea și prospețimea minții prin terapia epistolară. Astfel trece nu ușor, dar sprijinită prin contactul pe care încă reușește să îl aibă cu Monica (la un moment dat intervine și frica întreruperii corespondenței care în momentul acela era un cordon ombilical din care se hrăneau amândouă), peste confiscarea aproape în întregime a bibliotecii atât de prețioase, resimțită ca pierderea unei ființe umane, a lucrurilor dragi care erau parte integrantă a identității sale, limitarea spațiului de locuit, a spațiului vital, conviețuirea cu chiriași impuși, frecventarea obligatorie a școlii de cadre etc. „A trebuit, draga mea”, mărturisește ea pe 12 iulie 1948 „ca în pragul tragic al bătrâneții mele să învăț să silabisesc ura, să calc cu pas profanator pe mormintele strămoșilor mei, să învăț să uit și să silabisesc alfabetul urii, să ridic în slăvi ceea ce urăsc” (p. 229).

În acest context, mama se raportează doar la trecut (copilăria Monicăi și uneori crâmpie din propria copilărie petrecută la moșia de la Crușeț, în Oltenia) și la prezent (scrisorile: găsierea unui moment pentru ele, fie pentru cele trimise, fie pentru cele primite). Viitorul este absent, ca și cum avem de a face cu o persoană condamnată la o boală incurabilă și conștientă de acest lucru. Inițial se mai aprinde câte o scânteie de speranță în ceea ce privește revederea – la începutul lui 1949 încă numește perioada de absență a Monicăi „răstimpul ăsta de exil” (p. 205) –, apoi însă, chiar Ecaterina Bălăciou este cea care o îndeamnă, o roagă chiar pe Monica, ca nu cumva să se întoarcă, chiar dacă presimte că asta însemna separarea lor (fizică) definitivă. Dacă la 28 octombrie 1947, foarte aproape de momentul plecării Monicăi la Paris, mama ei mai poate avea o dorință, de altfel atât înduioșătoare prin simplitatea ei, pe care nu o consideră încă de neîndeplinit: „Aș vrea să te întorci din oraș, înfrigurată. Ți-aș da o ceașcă cu ceai, cu unt și marmeladă” (p. 144), după aproape 3 ani și jumătate, la 4 februarie 1951 mărturisește despre „Singurătatea, izolarea mea, zilele mele trăite automat, viața mea cenușie și fără speranță, sfârșitul pe care mi-l presimt glacial și izolat, fără să am parte de surâsul tău trist și grav care să-mi lumineze plecarea” (p. 364).

Pentru cititor, valoarea literară deosebită a scrisorilor este o descoperire care face din lectura unor documente un răgaz livresc aparte. Cele 4 scrisori (aproximativ 30 pagini din volumul de față) concepute la Mangalia se constituie într-un tablou redat cu multă măiestrie a vechii stațiuni și a atmosferei de atunci. De altfel, din această cauză au și fost incluse în totalitate în acest volum. În aceeași cheie, iată și descrierea atmosferei unei zile (7 octombrie 1947) ca multe altele din viața Ecaterinei Bălăciou-Lovinescu de după plecarea Monicăi: „Zi apăsătoare de plumb. Azi-dimineață trezire ca de condamnat la galere, după o noapte de insomnie. Griji și tristețe; o zi în care ți se pare că orașul îți spune cuvinte aspre, în care versurile lui Baudelaire îmi răsună sinistru în urechile sensibile și speriate” (p. 102). De asemenea, apelativele cu care se adresează Monicăi adaugă savoare dar și profunzime – „Mouette”, „Mamie”, „dulcea mea dragă”, „dulcea mea prietenă”, „marea și mica mea prietenă” etc.

Anexa prezintă doar fotografiile de-ale Monicăi Lovinescu la diferite vârste și în diferite locuri și ale câtorva prieteni, autoarea scrisorilor fiind doar vag conturată într-un

portret în creion, ceea ce menține cititorul în interiorul ei, în intimitatea ei, acolo unde, de obicei, nu poate pătrunde oricine. Suntem, așadar, privilegiați să avem, prin eforturile editoarei Astrid Cambose, o astfel de experiență de cunoaștere.

Andreea Poenaru
Palatul Copiilor, Iași
România

Lidia CODREANCA, *Limba română în Basarabia (1812–1918). Studii și materiale de arhivă*, Chișinău, Editura „Print-Caro”, 2015, 258 p.

Lucrarea Lidiei Codreanca, *Limba română în Basarabia (1812–1918). Studii și materiale de arhivă*, suscită atât interesul cercetătorilor avizați, cât și al unei categorii mult mai largi de cititori, interesați de „avatarurile” limbii române în Basarabia. Ținând de sociolingvistica diacronică, acest studiu amplu ne oferă o retrospectivă a condițiilor socioculturale ce au contribuit la apariția situației de diglosie în Basarabia secolului al XIX-lea. Este o incursiune absolut necesară și bine-venită, merită să prezinte unele aspecte sociale, lingvistice și politice din perioada ocupației țariste, pe baza materialelor de arhivă, riguros studiate și argumentate științific. E de menționat faptul că autoarea este printre foarte puținii cercetători care analizează faptele de limbă prin excerptarea exemplurilor din materialele de arhivă. Este o activitate foarte dificilă care implică efort fizic și intelectual, perseverență, minuțiozitate și o bună pregătire filologică.

În argumentul volumului, *Afinități și deosebiri între bilingvism și diglosie*, Lidia Codreanca face o disociere foarte utilă între bilingvism și diglosie, analizând riguros fiecare termen în parte, cu întreaga gamă de accepții și semnificații. După o incursiune în vasta bibliografie de specialitate (în limbile spaniolă, franceză, engleză și rusă), cercetătoarea conchide că „*diglosia* și nu *bilingvismul* caracterizează, în ansamblu, societatea în care sunt utilizate două limbi distincte” (p. 10).

Materialul arhivistic cercetat de Lidia Codreanca este clasificat riguros în două mari compartimente. Prima parte a lucrării cuprinde unele aspecte sociolingvistice surprinse în actele românești din Basarabia anilor 1812–1918, inclusiv o interpretare și o analiză exhaustivă a marilor personalități din Basarabia secolului al XIX-lea: Iacob Ghinculov, Ștefan Margela, Ioan Donceev (autori de gramatici); Dimitrie Savițchi, Andrei Timoșevschi, Mihail Dădățchi, Egumenul Antonie, Teodor Baltaga, Nicolae Danilevschi, Emelian Chepețchi (profesori de limbă română ai Seminarului Teologic din Chișinău, în perioada 1813–1867). Secțiunea a doua a volumului cuprinde 22 de anexe, ordonate conform următoarei structuri: I. *Texte românești de manuscris cu alfabet chirilic românesc*; II. *Texte românești de manuscris cu alfabet latin (1862)*; III. *Texte tipărite cu alfabet chirilic românesc*.

Meritul incontestabil al autoarei constă în modul în care a reușit să scoată la lumină și să interpreteze o serie de materiale, drept mărturie a rolului pe care l-au avut intelectualii basarabeni din secolul al XIX-lea în conservarea și promovarea limbii române în condiții de diglosie, aportul acestora la normarea și codificarea limbii române din această perioadă.

Lidia Codreanca a abordat și sfera onomastică din perioada 1813–1905. Documentele de arhivă i-au pus la dispoziție un material foarte bogat, neatestat în alte perioade istorice de evoluție a limbii române. Drept surse de cercetare a numelor românești, afectate de interferența bilingvă, i-au servit registrele de clasă ale elevilor Seminarului Teologic din Chișinău (1813–1867), ale școlilor elementare lancasteriene (1824–1835), ale școlilor parohiale și ținutale (1828–1871), cât și un mare număr de registre mănăstirești și rapoarte

informative ale blagocinilor de mănăstiri și schituri (1842–1905). Exemplele citate de autoare constituie un *material lingvistic negativ*, parte componentă a *interferenței bilingve*. Cercetătoarea observă că acestea nu s-au păstrat în onomastica românească din spațiul dintre Prut și Nistru, constituind doar niște abateri de la normele limbii române, dar care au avut consecințe nefaste în sistemul antroponimic din Basarabia.

În capitolul *Utilizarea limbii române în mănăstirile și schiturile din Basarabia secolului al XIX-lea*, autoarea a urmărit gradul de funcționare a limbii române în aceste lăcașuri de cult, limitându-se la intervalul 1812–1855, numit perioada *bilingvismului diglosic*. Se pare că sursele de arhivă din această perioadă conțin un număr foarte mare de texte de manuscris, în care, alături de filele scrise în limba rusă, se atestă și multe file de text paleografic, scrise în limba română cu alfabet chirilic românesc. Concluzia autoarei este că mănăstirile și schiturile din Basarabia au jucat un rol esențial în conservarea și perpetuarea limbii române în condițiile diglosiei cu limba rusă. Datorită acestora, care cuprindeau un număr mare de vorbitori de limbă română, din diverse categorii sociale, sfera cultului religios a devenit superioară celorlalte sfere de funcționare a limbii române din Basarabia secolului al XIX-lea.

Descoperim și un talent de lexicograf al cercetătoarei, care a analizat și primele dicționare bilingve ruso-române, apărute la începutul secolului al XIX-lea, cu scopul asimilării limbii ruse de către băștinași. Este descris cu lux de amănunte primul dicționar bilingv, care este un glosar rus-român, intitulat *Sobranie slov/Adunare de cuvinte*, inclus la sfârșitul manualului bilingv *Kratkaia Rossiiskaia Grammatika, s perevodom na Moldavskii iază ... (Scurtă Rusască Gramatică cu tălmăcire în limba Moldovenească pentru uceniciei Seminariei Chișinăului și ale altor Școale din Basarabia)*, apărut la Chișinău în anul 1819. Tălmăcirea acestei gramatici este pusă pe seama lui Dimitrie Savițchi, profesor de limba română la Seminarul Teologic din Chișinău. Același glosar este reeditat integral la București, în anul 1829, cu titlul *Novoi vallahskoi i ruskoi slovari/Noao cuvinte rosești și românești*.

Lidia Codreanca întreprinde o comparație a acestor două variante de dicționar pe care le supune unor interpretări la nivel structural, gramatical, lexical, fonetic și ortografic. În concluzie, *Noul dicționar rus-român*, editat la București în 1829, este o reeditare revăzută și completată a glosarului gramaticii de la 1819, editate la Chișinău.

În lucrare este abordată și chestiunea concurenței glotonimice în sursele bibliografice și de arhivă din Basarabia (1812–1918). La începutul secolului al XIX-lea atât în scrierile de la Iași, cât și în cele apărute la Chișinău și St. Petersburg, circulau ambele glotonime (*limba românească* și *limbă moldovenească*). E important să reținem faptul că glotonimul *limba română* și etnonimul *român* (cu referire la locuitorii din Basarabia) nu au ieșit din uz niciodată. Drept exemplu ne pot servi spusele lui Ștefan Margela din prefața cărții referitoare la menirea gramaticii sale editate în 1827: „[...] care poate fi de folos, dar și necesară, deoarece dă posibilitatea de a cunoaște limba Rusă celor 800 de mii de *Români*, care locuiesc în Basarabia [...] și Rușilor care doresc a învăța *limba Românească*” [subl. n.].

Volumul *Limba română în Basarabia (1812–1918). Studii și materiale de arhivă* este o lucrare interesantă și valoroasă atât din punctul de vedere al subiectului ales (tratează o întreagă perioadă istorică din viața românilor basarabeni), dar și, cu certitudine, sub aspectul abordării materialului de arhivă, cu interpretarea echilibrată, prudentă, a faptelor de limbă, ajungând la rezultate interesante, riguros sistematizate și convingător expuse.

Inna Negrescu-Babuș

*Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău
Republica Moldova*

Marta FERNÁNDEZ MORALES (ed.), **La década del miedo. Dramaturgias audiovisuales post-11 de septiembre**, Bern, Peter Lang AG, International Academic Publishers, 2013, 398 p.

La década del miedo. Dramaturgias audiovisuales post-11 de septiembre is the 10th publication in a top-ranking cross-cultural series called *Spanish Perspectives on English and American Literature, Communication and Culture*, aiming to provide “a forum for first-class Spanish scholarship in the field of English and American Studies” (p. 399) and focusing on literature, drama, film, theatre and communication. Testifying to the prominence of the book under scrutiny in the area of research is also the fact that it was published with financial support from the Ministry for Science and Innovation of the Spanish Government, more precisely via the ongoing project “Amenazas globales y miedos de la vida cotidiana en las dramaturgias audiovisuales contemporáneas: La representación de la realidad tras el 11-S”.

The volume is divided into two unequal parts, preceded by a *Prologue*. The *Introduction* together with two further contributions make up the former (*Estado de la cuestión*), whereas the latter, bulkier, part (*El 11-S real y sus ficciones derivadas*) contains no less than nine essays covering the remaining two thirds.

It is Paul Virilio – Margarita Ledo Andión (Universidad de Santiago de Compostela) argues in her *Prólogo* – who, in *Seducidos por el accidente*, makes a brave effort to warn against expecting the unexpected and the consequences ensuing there from: total obedience, with one’s eyes “wide shut”. The reason behind this: “as early as the beginning of the 21st century, the major focus in political issues was shifted from the ‘cold war’ and its long forgotten aftermath to the emergence of the ‘cold fear’, of which terrorism, in any of its manifestations, is but a mere symptom” (*apud* Ledo Andión, *Motto*, p 7; our translation).

In her rigorously researched *Introducción ¿Diez años no es nada? Consecuencias culturales del 11-S*, Marta Fernández Morales [= M.F.M.] (Universidad de las Islas Baleares) has had clever recourse to a *Motto* which, besides capturing Ana Pastor in one of her best cogitations (“El siglo XXI nació sin anestesia”), is also intended as a preview of the contributions to come, while foregrounding, in conjunction with the title of this introductory essay, the main topic of debate: the terrorist attacks by the Islamic terrorist group al-Qaeda on the US on the morning of Tuesday, September 11, 2001, with a whole host of more or less predictable after-effects following in the wake, such as confusion, lamentations, cohesion, magniloquence, wrath, cancellation of rights, persecution and war, all of which attracted the interest of American (screen)writers, playwrights, directors, painters, composers, and the like, who were quick to capitalize on the collective trauma haunting the past decade. Whether deploying postmodernist techniques, such as the collage or multiple narrative voices (e.g. Lynne Sharon Schwartz’s *The Writing on the Wall* (2005), Ken Kalfu’s *A Disorder Peculiar to the Country* (2006), Don DeLillo’s *Falling Man* (2007)), or inventing concepts – with appropriate labels attached – to cope with the aftermath of future apocalyptic scenarios (s. Richard Grusin’s “premediación” for premonitory creativity of cinema and television productions), American approaches to the “nine eleven” have given rise, the editor of the book argues, to an idiosyncratic *style*, pregnant with audiovisual metaphors, and best suited to depict “the howling space” in the Manhattan skyline (cf DeLillo, *In the Ruins of the Future*, 2001: 39, *apud* M.F.M. 18). M.F.M. further maintains that cultural critics such as Jeffrey Melnick even went so far as to claim that the “9/11” had developed a language *per se*, boasting a vocabulary, grammar and tone units *sui generis*.

After pinpointing the major idiosyncrasies of the “9/11” type of discourse, the editor then proceeds to analyse one of the first effects of the terrorist attacks – more precisely of the 2,977 innocent victims claimed – on the more or less innocent minds of their fellow countrymen. Thus, human response to the September tragedy is viewed as running the gamut

from the first blush heartfelt-homage-paying Memorial “September 11” to the undisguised trivialization of such places for grieving people by making them over, within only a year of the attack, into a place for sightseers (s. Gidley, “November Visit to Ground Zero” (2002: 125), *apud* M.F.M. 25). As corroborative evidence in favour of the cultural phenomenon investigated in Section 3 of her *Introduction*, “la cultura de la memoria”, M.F.M. cites specimens like *One Nation. America Remembers 11, 2001* (Robert Sullivan, 2001), *Rebuilding Ground Zero* (Steven Spielberg, 2011 – Discovery Channel), or *World Trade Center: In Memoriam* (a History-Channel Commemorative Set), as well as apposite Spanish criticism of American public opinion, which would rather be nostalgic and emotional than true-to-fact and reasonable (cf. De Felipe and Gomez 2011: 76, *apud* M.F.M. 28). In Section 4 the editor subtly reinforces the significant role played by women (stewardesses, fire fighters, physicians, police officers, volunteers) both during the 9/11 attacks and in coping with the aftermath thereof, a role which the media, still under the spell of John Wayne-syndrome grossly understated at the time (cf. Faludi 2009, p 78: “[n]o había lugar para las superheroínas de acción”, *apud* M.F.M. 36), since androcentric celebration would invariably relegate female protagonists to the meek position of frightened victims.

With the previous four sections wisely leading up to the sad truth laid bare in the fifth (“No hay alternativas”: La cultura del miedo”), it is here that the US emerge at their most vulnerable, as the very image of acquired defencelessness which Furedy came to view as “cultura de los límites” (2005: 17, *apud* M.F.M. 40). While surveying in the final section the transdisciplinary range of approaches advanced in the remaining essays of Part One as well as in those of Part Two, the editor decides to end the *Introduction* on an optimistic note, in that she shifts the focus on the resilience of the “American way of life” in the face of transnational vicissitudes.

In *El 11-S como franquicia cultural*, Meritxell Esquirol Salom [=M.E.S.] (Universitat Oberta de Catalunya) claims that the key factors operating in tandem after 9/11 to help the US rise phoenix-like from the ashes are good old patriotism and reinforcing the central position of the US worldwide as leading economical and financial power. She then consistently argues that, due to the political and informative strategies deployed after 9/11, a particular type of meta-narrative or “common hegemonical sense” evolved into the guiding principle of the war to be waged against terror – with a popular culture rhetoric of the spectacular as a legitimate concomitant thereof –, and exemplifies with films featuring superheroes, such as *Spider-Man* (2002), *Spider-Man 2* (2004); *X-Men 2* (2003), *X-Men the Last Stand* (2006), *X-Men: First Class* (2011); *Superman Returns* (2006); *Batman Begins* (2005). After further dwelling on topic-related concepts like “preventive war” (Dunmire 2009), “affective economics” (Jenkins 2008) or the video game “as a primary interface governing the civic experience of war” (cf. Stahl 2010: 18, *apud* M.E.S. 71), M.E.S. vigorously argues in the final paragraph of the fourth section, devoted to a new narrative genre, the “militainment” (Stahl 2010), that by allowing war-oriented discourse to be carried into the entertainment province, the consumer not only (un)wittingly promotes the contemporary “war-on-terror” *zeitgeist*, but also helps convert the conflict into a regular recreational exercise of violence, while automatically disclaiming any political responsibility in the matter (cf. M.E.S. 71).

A. Patricia Trapero Llobera [=A.P.T.L.] (Universidad de las Islas Baleares) authors the last contribution in Part One, *La producción audiovisual tras el 11-S, un breve panorama*. Steering a meandering course through the motley assortment of post-9/11 cinematic narrative genres as diverse as mock-documentary (Roscoe and Hight 2001), docudrama, docufiction (Rhodes and Springer 2006), the biopic (Bingham 2010), spy television (Britton 2004), A.P.T.L. astutely insinuates a most disquieting message: on account of the “America-under-siege” shock doctrine (Klein 2008), launched and supported by Bush Administration, an entire nation was forced to live in perpetual fear of imminent

attacks by their mortal enemy. This particular finding, correlated with pre-9/11 philosophical and cultural factors such as the new ethics of violence (McKinney 1993), the aesthetic of hyperreal violence and the “wound culture” (Seltzner 1998), induce the author to conclude that facing us is “El final de una época y el inicio de una (no tan) nueva; en la que el Caballero Oscuro se levanta” (p 108).

With Part One having provided the theoretical framework, Part Two can now go with a fine-tooth comb over a representative selection of 9/11-related fiction. As if intent on smoothing the transition between the two, A. Patricia Trapero Llobera [=A.P.T.L.] also authors the first essay in this second part (*Terrorismo(s) en tiempo real: de 24 a Homeland*). While anatomizing transmedia story-telling by comparing 24 (FOX 2001–2010), *Sleeper Cell* (Showtime 2005–2006) and *Homeland* (Showtime 2011–), she tenaciously fits together the pieces in the philosophical puzzle underlying such Islamophobic shows, gradually shifting the focus from terrorism as epiphenomenon apt to convert horror into a positive, *catharsis*-inducing factor (cf. Giroux 2006, Baudrillard 2003, *apud* A.P.T.L. 116–117), through “techno-thrillers”, “spytainment” (Zegart 2010), “technological mysticism” (Virilio 2002), “ticking bomb scenarios”, the “Jack-Bauer-smart-warriors” to the metaphor of the labyrinth taken to symbolize the chaos-shaping postmodern mentality (Tani 1984, *apud* A.P.T.L. 143) and, last but not least, to the metaphor of the US as “global narrator” and provider of a ‘historical-cum-ideological conceptual continuum’ which Sarder and Wyn Davies (2002: 103) sarcastically label the “hamburguer syndrome” (cf. A.P.T.L. 148).

In *Interactuando con el miedo: Terrorismo internacional y armas de destrucción masiva en la trilogía Call of Duty: Modern Warfare y Battlefield 3*, Juan Ramón Molina Pos [=J.R.M.P.] (Universidad de las Islas Baleares) switches the reader’s attention to military-themed video games and, aided by their actual protagonists – “first person shooters” –, from the ‘culture of memory’ to the ‘culture of fear’. The “soft power” (Nieborg 2010) of these joystick soldiers fighting a just “hyper-real” war (Huntemann and Barron, in Leonard 2004; *apud* J.R.M.P. 168) is conducive, in all probability, to securing American Empire in virtual space (cf. King and Leonard 2010), if, paradoxically, J.R.M.P. argues, giving rise to an ambiguous rhetoric: on the one hand, to promoting the return to a virility best epitomized by John Wayne and, on the other, to voicing valid criticisms of the American Army, the CIA, as well as of the US foreign policy (*Battlefield 3*), thus converting video games into politically correct artefacts (cf. J.R.M.P. 171).

While turning to good account, among others, Dittmer’s “Reflections on American Identity, Popular Culture and Post-9/11 Geopolitics” (2005)³ and Fukuyama’s (2002) revealing insight into the post-9/11 global change of heart about “selling the American dream”⁴, the psychoanalytically-based approach which Alejandro Casadesús Bordoy [=A.C.B.] (Universidad de las Islas Baleares) and Eva Parra Membrives [=E.P.M.] (Universidad de Sevilla) take in *Lo que queda del sueño americano: The Killing y la reinterpretación del modelo social tras el 11-S* to the canonical “red herring” technique (Such Marina 2012) as employed in the fiction series *The Killing* (AMC 2011, an adaptation of the Danish series *Forbrydelsen*, 2007) successfully helps dismantle the US’ long-established *status quo*: home(land) security, peace and harmony, which out-and-out

³ S. for instance his theory on the common identity freely assumed by individuals as a result of linking horizontal identity issues revolving around the Self/Other to vertical issues of scale through geopolitical narratives (2005: 626, *apud* A.C.B. and E.P.M. 189).

⁴ Cf. “They are inclined to think that American society appeals to people of all cultures. The millions of immigrants from countries all over the world who vote with their feet to move to America and other developed societies seem to testify to this fact. But events since September 11 challenge this view. Mohamed Atta and several of the other hijackers were educated people who lived and studied in the West” (2002: 4, *apud* A.C.B. and E.P.M. 194).

champions of American nationalism pretend to defend (cf. Dittmer 2005: 627; s. also A.C.B and E.P.M. 206, final paragraph).

An even farther cry from the long-lost idyllic vision of a utopian society is *Sex and the City* as approached by Maria Isabel Menéndez Menéndez [=M.I.M.M.] (Universidad de Burgos) in *Cayó el feminismo con las Torres Gemelas? Sexo en Nueva York antes y después del 11-S*. Though rather hastily relegated, M.I.M.M. maintains, to the *chick-lit*-genre (usually opposed to the one taken to refer to more mature, and less superficial writing, hence called *women fiction*), the television fiction under scrutiny stands out as one of the first to break with the long-cherished androcentric stance by shifting the focus from the “male”- to the “female gaze” (cf. M.I.M.M. 222, 224), and with it, from masculine rivalry to feminine solidarity which, for all that post 9/11 celebration of virility, “sigue siendo la tabla salvadora ante el naufragio” (M.I.M.M. 235).

In *Battlestar Galactica* y *Falling Skies: El impacto del 11-S en la ciencia ficción de las series de EE.UU.*, Anna Tous Rovirosa [=A.T.R.] (Universidad Autónoma de Barcelona) undertakes the no less difficult task of capturing the effects of the 9/11 as reflected in the US science fiction series *Battlestar Galactica* (SyFy 2004–2009) and *Falling Skies* (TNT 2011–). The in-depth analysis of the two allegories narrating war–induced crises – in a post-modern (*Battlestar Galactica*) and modern (*Falling Skies*) fashion, respectively–, conducted in terms of characters (the Scientist, the Hero, the Traitor, the Alien, etc), spaces, themes (technological issues, political issues, dichotomous relationships), yielded some very interesting findings on the more or less antagonistic otherness (cf. Frank 2011, *apud* A.T.R. 264) of the “alien terrorist”, a term which has come to span a disconcertingly vast semantic area between “extra-terrestrial parasite and ‘foreign enemy’ without any sense of the absurd” (Jackson 2005: 71 in Frank 2011: 160, *apud* A.T.R. 263).

Plunging the reader into the realm of the macabre is José A. Oliver Marroig [=J.A.O.M.] in *El hombre es un zombi para el hombre: una lectura post-11-S del fenómeno de los muertos vivientes*, a thought-provoking essay which “unearths” the metaphor of the “Undead America” (Soloff 2006) in George A. Romero’s cinema saga (with a major focus on *Land of the Dead* (2004), *Diary of the Dead* (2007) and *Survival of the Dead* (2009), the *Walking Dead* series (AMC 2010–) and the movie *Osombie* (John Lyde 2012). Whether envisioned as evil multinational corporations, the military industry complex, runaway immigrants or the uprising of the urban poor (cf. Twohi 2008: 250, *apud* J.A.O.M. 276), the zombie apocalypse is a poignant reminder of the sad fact that, J.A.O.M. argues, in a post-9/11 society waging an ever-lasting war on terror, the “walking dead” can be ambiguously construed as referring to both zombies and the survivors fighting to stay “undead” (cf. J.A.O.M. 292).

The at first blush more humour-friendly approach in Xavier Fuster Burguera’s [=X.F.B.] *Animación y mainstream estadounidense tras el once de septiembre* shows American cartoons and television animation to be equally afflicted by the post-9/11 “unfunny times” (Achter 2008) and retaliate by turning to parody as the safest and swiftest vehicle to scoff at the newly imposed terror-proof world order. As do, X.F.B. contends, *Team America: The World Police* (2004–2005), by creating “ ‘a meta-universe’ of Hollywood stars enacting the role of patriotic publics” (Spigel 2004: 250, *apud* X.F.B. 309); *American Dad!* (FOX 2005–), by exposing to ridicule Stan Smith’s paranoical vigilance and authoritarian “ruling” of his family; or *Lil’ Bush* (Comedy Central 2007–2008), by calling into question the decision-making capacity of 4 Beltway Elementary School students – Lil’ George, Lil’ Condi, Lil’ Cheney and Lil’ Rummy – subversively portraying the Bush Cabinet and Opposition.

Along the same line of “animation”, in *La excepción que confirma la regla: La originalidad de South Park (también con respecto al tema del terrorismo y sus efectos*, Maria Dolores Narbona Carrión [=M.D.N.C.] closely inspects *South Park* (Comedy Central 1997–) in an attempt to track down the idiosyncratic features of this TV Cartoons Series considered by some analysts (s Fickett 2008, *apud* M.D.N.C. 332) to be a hi-fi cultural mirror of American society. Wise recourse to carnivalesque subversion, reverse stereotypes, “reverse psychology” (Stratynier and Keller 2009:2, *apud* M.D.N.C. 336), “selective appropriation” (Baker 2010: 352), or “causal arguments” (Baker 2010: 352, *apud* M.D.N.C. 350), M.D.N.C. claims, make *South Park* out to be the exception to the rule, when, in actual fact, it is but a confirmation thereof.

More precisely, of the rule investing animated cartoons with the humour-induced cathartic function of sublimating a post-9/11 collective trauma – much in the way “post-8/6-9” Japanese animation (*anima*) did –, as Xavier Fuster Burguera [=X.F.B.] (Society of Animation Studies) seeks to demonstrate in *Animación, trauma y vanguardismo: La generación post-11-S*, the last essay in the book being reviewed, by exploring new animated narratives like the science fiction series *Fringe* (FOX 2008–2013), with its use of the stream-of-consciousness technique flashing the World Trade Center across the screen as a bitter reminder of the US vulnerability, or the 24-minute short *9-11/9-11* (TriBeCa Film Center, New York, 2007), with its Goya-inspired, visual style and unhappy ending denouncing the blatant hypocrisy of the world’s supposedly ‘democratic’ leaders.

Synoptically viewed, this slowly growing stream of inter- and transdisciplinary research into the 9/11-aftermath – of which the present book is a fine piece of scholarship – has so far ferreted out substantial evidence indicating the long-awaited upsurge of a new type of aesthetics which takes it upon itself to challenge the «“necrorealist” satirical sensibility of the American so-called “*South Park* generation”, in which, as in the cable television series *South Park* itself, all political doctrines and sentiments (multiculturalism as well as conservatism, liberalism as well as socialism, fundamentalism as well as atheism) are represented as equally corrupt, deformed and hypocritical» (cf. Boyer and Yurchak 2010: 184)⁵.

There is still a question lingering on in the reader’s mind that has been left unanswered: this ambition of the “deterritorialized” public “to create a new home in the moral sensibility of a selfhood that is neither for nor against” (*ibid.*) is an altogether new tenet, or had it already been there before, for instance in 1945, when American public opinion was informed of the US terrorist attacks – does carrying them out during World War II make them any less terrifying? – on Hiroshima and Nagasaki, with the literal “deterritorialization” of the Japanese in its aftermath? Admittedly, back then there was no CCTV to capture the traumatic event, but one cannot help wondering whether a less sit-on-the-fence attitude at the time could have been more likely to prevent the “absence of cause and effect, the enemies and heroes, the sudden perversity of two massive skyscrapers collapsing in place” (Kelts 2006: 33, *apud* X.F.G. 389).

Gina Măciucă
 “Ștefan cel Mare” University of Suceava
 Romania

⁵ Dominic Boyer, Alexei Yurchak, *AMERICAN STIOB: Or, What Late-Socialist Aesthetics of Parody Reveal about Contemporary Political Culture in the West*, “Cultural Anthropology”, 2010, Vol. 25, Issue 2, p. 179–221.

Uwe HINRICHS, Thede KAHL, Petra HIMSTEDT-VAID (eds.), **Handbuch Balkan**, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2014, S. 844 (Slavistische Studienbücher, Neue Folge, Band 23)

Das Informationsdefizit über die Achillesferse Europas im Südosten (oszillierend zwischen "Balkan" und "Südosteuropa" mit oder ohne Donaugrenze und transdanubischem Karpatenbogen, mit oder ohne Mediterranzonen, Küstenstreifen und Inseln) ist spätestens seit den Jugoslawienkriegen einem verlagsmäßigen Überangebot von populärwissenschaftlichen Darstellungen gewichen, aus denen die todorovschen Auto- und Heterostereotype erfindungsfreudiger Etiketten wie der *balkanizacija* und paraphrasierter Goethe-Zitate („dort unten im Süden, wo die Völker aufeinander schlagen“) nicht fehlen, um der „europäischen“ Öffentlichkeit das Anderssein einer Region vor Augen zu führen, die einen geographisch und historisch erklecklichen Anteil des Alten Kontinents ausmachen. Der in Schüben und Phasen des Stockens voranschreitende Einigungsprozess der EU gibt Übersichtsstudien der komparativen Balkanologie und der Südosteuropa-Forschung neue Legimität und Brisanz, die von der alten Gastarbeiterfrage und den noch immer existierenden Integrationsproblemen über den Jugoslawien-Krieg und seinen Nachbeben bis zur späten Reflexivität reicht, was mit dem neuen Europabegriff nun gemeint sei, da sich neue Grenzlinien zwischen Nord und Süd auftun, die mit der historischen Sonderstellung Südosteuropas aufgrund der jahrhundertelangen Zugehörigkeit zum Osmanischen Reich und der sozialistischen Periode im 20. Jahrhundert (von der nur Griechenland und die Türkei ausgeschlossen blieben) nichts mehr zu tun haben. Linguisten und Historiker haben die Sonderstellung dieser Großregion schon seit langem herausgestellt, und die Langzeitperspektiven dieses politischen, kulturellen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Andersseins eines wesentlichen Bestandteils des Alten Kontinents haben in der einbändigen Geschichte Südosteuropas von Konrad Clewing und Oliver Jens Schmitt (Regensburg 2011) eine erste und profunde Gesamtdarstellung aus historischer Sicht erfahren, ein editorisches Vorhaben, das in dem sechsbändigen Regensburger Projekt unter Beteiligung von an die hundert Fachleuten in den nächsten Jahren einen Höhepunkt erfahren soll.

Im Hinblick auf diese laufenden Großprojekte, zu denen noch die Länder-Reihe von Grothusen 1975ff. und die Sonderbände der Österreichischen Osthefte (Kroatien 1995, Makedonien 1998, die Ukraine 2000, Albanien 2003, Serbien und Montenegro 2005, Rumänien 2006, 2008) zu zählen sind, das Südosteuropa-Lexikon von Edgar Hösch et al. (2004) usw., mag sich das vorliegende *opusmagnum* auf den ersten Blick wie ein konkurrierender Gegenentwurf ausnehmen, und doch täuscht dieser erste Eindruck, als die thematische Gewichtung doch deutliche und sogar gravierende Unterschiede aufweist: im Vordergrund steht nicht sosehr die Geschichte (mit ihren zeitlichen Begrenzungen; hier wird bis in die Urgeschichte ausgeholt), sondern deutlich die Sprache und ihre Objektivationen sowie verwandte kulturelle Manifestationen und Prozesse der Europäisierung nach 1989. Überdies sind es gewisse Forscherpersönlichkeiten, die in Mehrfachbeiträgen das Gesamtprofil des Bandes prägen: der Sprachwissenschaftlicher Harald Haarmann, der Entdecker der vorindoeuropäischen Donauzivilisation (*Das Rätsel der Donauzivilisation – Die Entdeckung der ältesten Hochkultur Europas*, München 2011) mit insgesamt vier Beiträgen, die bekannte Balkanologin Gabriella Schubert mit drei und der Slawist und Balkan-Sprachenbund-Theoretiker Klaus Steinke mit zwei Beiträgen. Diese differente Strukturierung äußert sich auch in der thematischen Gliederung: einer allgemeineren Einführung sind drei umfangreiche Beiträge gewidmet, der Geschichte zwei, der Europäisierung (nach der Wende) acht, den Sprachen sieben, der materiellen und geistigen Kultur 14 Beiträge. Ein Blick auf die Titel zeigt, dass Vollständigkeit nicht angestrebt war, und ein kurzes Nachdenken, dass dies auch nicht möglich gewesen wäre. Ein ähnliches Problem stellt sich auch für den Rezensenten, der auf Einzelhinweise und Detailkritik gar

nicht eingehen kann, sondern sich gezwungenermaßen auf einer mehr generalisierenden Ebene zu bewegen hat.

Harald Haarmann stellt in einem einleitenden Übersichtsartikel „Die Donauzivilisation – Die älteste Hochkultur Europas“ (S. 9–47, 3 Karten, 6Abb.) in ihrer prähistorisch faszinierenden Eigenprägung vor, gefolgt von Peter Jordan „Der Naturraum Balkan als Ort menschlichen Handelns“ (S. 49–85, 14 Abb.), der die geographischen und klimatischen Gegebenheiten des Großraums Balkan/Südosteuropa in einem exzellentem Überblick vorstellt, und Thede Kahl, „Ethnische, sprachliche und konfessionelle Struktur der Balkanhalbinsel“ (S. 87–134), wo in systematischer Aufzählung und Kurzcharakterisierung alle vertretenen Sprachzweige und Konfessionszugehörigkeiten kenntnisreich vorgestellt werden. Ähnlich einleitende Funktion hat auch die gedrängte historische Übersicht von Holm Sundhussen, „Geschichte des Balkans: Eine Skizze“ (S. 135–176), der in einer bewunderswerten *tour de force* die Langzeitstrukturen der politischen Schicksale dieses Großraums klar herausarbeitet. Wolfgang Höpken, „Erinnerungskulturen: Vom Zeitalter der Nationalstaatlichkeit bis zum Post-Sozialismus“ (S. 177–240) nimmt dann die „Staatlichkeitserzählungen“ und „Abstammungserzählungen“ seit dem 19. Jahrhundert und dem Zusammenbruch der Großreiche unter die Lupe, die im Wesentlichen den nationalen Narrativen des übrigen Europa zumindest teilweise entsprechen: Nationalideologie, Sozialismus, Postsozialismus. Alle Übersichtsstudien sind von ausführlichen Bibliographien am Ende begleitet, die die Abbreviationen in Fußnoten und Haupttext auflösen.

Der zweite Hauptteil ist einem eher rezenten Aspekt gewidmet: die Europäisierung. Er setzt ein mit einem Überblicksartikel von Anne-Kathrin Will, „Bereits angekommen und noch auf dem Weg – Migration und Integration auf dem Balkan“ (S. 241–260, 2 Abb., 4 Tab.), zu den Migrationsbewegungen in den letzten zwei Jahrhunderten; es folgen Studien zu den Einzelländern: Corinna Leschber, „Bulgarien nach 1989“ (S. 261–284), Wolfgang Dahmen, „Rumänien nach 1989“ (S. 285–300), Vikot Zakar, „Die Republik Makedonien nach 1989“ (S. 301–310), Dennis Dierks und Sabine Willenberg, „Bosnien-Herzegowina nach 1989“ (S. 311–344), Vladimir Ivanović, „Serbien und Montenegro nach 1989“ (S. 345–362), Michael Schmidt-Neke, „Albanien in Europa“ (S. 363–377); komparativ strukturiert ist die komparative Übersicht zur Ökonomie der Balkanländer von Spiridon Paraskewopoulos, „Wirtschaftliche Perspektiven des Balkans“ (S. 379–408, 10 Tab.), gegliedert nach Einzelländern. Diese Beiträge sind vorwiegend der verantwortlichen Information über die Gegenwartsentwicklungen gewidmet.

Es folgt der Abschnitt zu den Sprachen und am Beginn zu den internationalen Lehnwörtern: Xhelal Ylli, „Internationalisierung des Albanischen“ (S. 409–414), Uwe Hinrichs, „Internationalisierung des Bulgarischen und Serbischen“ (S. 415–434, 1 Karte, 2 Tab.); weitergreifend ist Klaus Steinke, „Balkanlinguistik“ (S. 435–451), der u. a. die Grundcharakteristika des Balkansprachenbunds vorstellt, Klaus Haarmann, der in drei Beiträgen auf die „Externe Linguistik (Soziologie) der Sprachen des Balkans“ (S. 453–465) eingeht (Mehrsprachigkeit, innerstaatliche Sprachregelung, Standardisierungsprozesse, Konflikte), „Schriftsysteme des Griechischen und jüngere Schriften in Südosteuropa“ (S. 468–483, 3 Abb.) und „Die Donauschrift und ihre Ableitungen“ (S. 485–507, 11 Abb.), Beiträge die deutlich von der Gegenwartsorientierung dieses Abschnittes abdriften, welcher mit Siegfried Tornow, „Mehrsprachigkeit und Diglossie auf dem Balkan“ (S. 509–520) sein Ende findet. Hierauf setzt der Abschnitt „materielle und geistige Kultur“ (die traditionelle Trennung wäre vielleicht zu hinterfragen gewesen) ein, der mit seinen 14 Beiträgen den Schlussteil des Gesamtbandes bildet. Den Beginn macht Dagmar Burkhart, „Kulturraum ‘Balkan’“ (S. 521–539, 3 Abb.), die zwar den Titel ihres Balkan-Buches wiederholt, jedoch andere Themen anspricht, wie Imagologie, Balkanität, die Donau als Kulturraumsymbol und zwischen Außen- und Innenansichten differenziert. Gabriella Schubert stellt die

„Volksliteraturen des Balkans, insbesondere der Südslawen“ vor (S. 541–578, 3 Abb.), wobei neben den traditionellen Formen der Oralität wie Lieder und Erzählungen (Märchen, Sage, Sprichwort, Schwank und Witz) mit übersetzten Beispielen, auch rezente Ausdrucksmedien des „Volksgeistes“ wie der Ostblockwitz, Graffiti und Karikaturen vor und nach der Wende, Internet usw. zur Sprache kommen. Andrea Meyer-Fraatz wendet sich den „Literaturen des Balkans“, ihren Gemeinsamkeiten und Unterschieden zu (S. 589–604), ein Abschnitt, der vielleicht doch zu kurz geraten ist, wie überhaupt die „Hochkultur“ gegenüber der „Volkskultur“ im Gesamtband etwas stiefmütterlich behandelt bleibt, was einem gewissen Stereotyp der Außenansichten über den Balkan als vorwiegend oral geprägtem Kulturraum entgegenkommt. Gabriella Schubert geht dann in einem zweiten materialreichen Entwurf auf „Volkskulturen / Alltagskulturen des Balkans“ zwischen Traditionalität und Modernität ein (S. 605–629, 8 Abb.), ein Bereich, in dem sie ihre umfassende Kompetenz schon mehrfach bewiesen hat, wo neben Heldenlied und erweiterter Familienstruktur auch die „Fassadenmodernisierung“ und der sozialistische Alltag (Ostblockwitz) bzw. das Leben nach der Wende zur Sprache kommt. „Familien- und Sozialstrukturen auf dem Balkan“ bilden das spezielle Untersuchungsgebiet der historischen Sozialanthropologie der Grazer Schule von Karl Kaser (S. 631–647): Erbregelungen und Haushaltformierung, Patrilinearität und Ahnenverehrung, während Gabriella Schubert in einem dritten Ansatz auf „Entwürfe von Männlichkeit und Weiblichkeit auf dem Balkan in ihren wesentlichen Entwicklungslinien“ eingeht (S. 649–665): Gender-Rollen der Vormoderne (Heldenlied), Sozialismus, nach dem Systemwechsel, Gegenwart, Gender-Ideologien heute. Von z. T. bestechender Luzidität ist die Übersicht von Klaus Buchenau, „Religionen auf dem Balkan. Identität und Praxis vom Mittelalter bis in die Gegenwart“ (S. 667–690), ein anspruchsvolles Thema, dessen Langzeitstrukturen jedoch klar herausgearbeitet sind. Umfänglich und paradigmatisch ist der Artikel von Petra Himstedt-Vaid, „Volksglaube auf dem Balkan“ (S. 691–731, 15 Abb.), wo vor allem die Dämonologie, Krankheitsprophaxen und Heilmethoden, der Böse Blick u. a. zur Debatte steht.

Sodann kommt die „Hochkultur“ etwas mehr zum Zug: Tatjana Petzer, „‘Balkankunst’. Bildende Kunst und Geoästhetik des Balkans seit 1900“ (S. 733–751, 8 Abb.), ein schwer lösbares Darstellungsproblem, wenn man die ekklesiale Ikonographie noch dazu behandeln soll, Walter Puchner, „Theater und Theaterwissenschaft auf dem Balkan“ (S. 753–770), wo rituelle Vorformen des Theatralischen ausgeklammert bleiben sowie auf die Entwicklungen des 20. Jahrhunderts kaum mehr eingegangen werden kann, Eckehard Pistrick, „Musik des Balkans – Musiken des Balkans“ (S. 771–787, der Kirchenmusik wäre sicherlich ein eigenes Kapitel zu gönnen), Robert Born, „Architektur auf dem Balkan. Wahrnehmung und historiographische Entwürfe vor dem Hintergrund der sich wandelnden politischen Konstellationen der letzten beiden Jahrhunderte“ (S. 789–811, 6 Abb.), eine ähnliche *tour de force*, die sowohl Kirchenbau wie säkulare Repräsentationsarchitektur, Hausbau und Wohnsiedlung zu umfassen versucht, Aleksandra Salamurović, „Medien auf dem Balkan“ (S. 813–830). Den Abschluss des voluminösen Bandes bildet Klaus Steinke, der über die „Institutionalisierung der Balkanwissenschaften weltweit“ berichtet (S. 831–844). Gerade bei den letzten Beiträgen (mit Ausnahme von Steinke) kann man sich schwer des Eindrucks erwehren, dass die „Hochkultur“ etwas zu kurz gekommen ist und die Überblicksartikel des letzten Teils in ihrer räumlichen Beschränkung einen gewissen Grad von Repräsentativität z. T. eingebüßt haben. Umgekehrt sind Spezialkapitel jenseits der Übersichten in den ersten drei Teilen relativ umfangreich und detailliert ausgefallen, was ein gewisses Diskussionspotential um das Gesamtkonzept und die Möglichkeiten seiner Verwirklichung in den Raum stellt, welches freilich im Kontext mit anderen rezenten Balkanübersichten zu beurteilen ist.

Ein Grundproblem vieler Übersichtsbände zu Geschichte und Kultur des südost-europäischen Raums ist die Kompetenzfrage der Einzelforscher, welche Kooperationen forciert und Strategien der Schwerpunktsetzung voraussetzt. Kein Einzelforscher bewegt sich im Ungarischen, Rumänischen, Aromunischen, Türkischen, den südslavischen Sprachen, dem Albanischen und Griechischen mit der angemessenen Souveränität, um den nötigen Quellenhorizont erschöpfend und auch profund zu überblicken und gleichzeitig Kenner aller zur Komparation anstehenden Kultursektoren zwischen Oralität und Literarität, traditionellen und modernen Formen zu sein. Zu umfangreich und verstreut ist die einschlägige Sekundärliteratur, und zu disparat in Zielsetzung, Methodologie, Argumentationsführung und Aussagekraft, da sie aufgrund der ethnozentrischen Forschungstraditionen überdies kritisch und mit Vorsicht zu benutzen sind.

Dass dieser Band vorwiegend Außenansichten in z. T. schematisierter Weise bringt, ist durchaus wünschenswert, denn die Ausdifferenzierung der einzelnen Modelle der spezifischen Kulturentwicklung muss spezielleren Studien vorbehalten bleiben, die dann auch mehr die Innenansichten, unter Abzug der erkennbaren ideologischen Konstruktionen, zu berücksichtigen vermag. Kontinuitätsnarrative als mytho-historische Konstruktionen enthalten auch Faktizitätskerne, die in einer schematisierenden Gegen-Ideologie der Pauschalkritik nationaler Ideologeme gewöhnlich unter den Tisch fallen. Insofern scheint es methodisch zielführend und potentiell erkenntnishaltig, Außen- und Innenbilder übereinanderzulegen und die Detailansichten einer mehrdimensionalen Synthese zuzuführen. Der Leser dieses Handbuches, so er dieses vom Anfang bis zum Ende gelesen hat, wird sich zweifelsohne eingestehen, sehr viel dazugelernt zu haben.

Walter Puchner

*Nationale und Kapodistrias-Universität, Athen, Griechenland /
Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, Österreich*

Ioan LĂCĂTUȘU, Erich-Mihail BROANĂR, **Repere identitare românești din județele Covasna și Harghita**, Sfântu Gheorghe, Editura Eurocarpatica, 2014, 672 p.

În apropierea sărbătoririi centenarului Marii Uniri din 1918, un volum de anvergură, atât din punctul de vedere al formei cât, mai ales, al conținutului, a fost lansat la Sfântu Gheorghe, deschizând, în mod fericit, colecția *Centenarul Marii Uniri (1918 – 2018)*. Volumul se numește **Repere identitare românești din județele Covasna și Harghita** și este realizat de dr. Ioan Lăcătușu și dr. Erich-Mihail Broanăr. Condițiile grafice de tipărire, de un foarte înalt nivel calitativ, ne permit să admirăm cu mare plăcere 1635 de imagini, 18 planșe și 7 hărți, distribuite pe cele 672 de pagini în format A4.

Lucrare monografică, veritabilă enciclopedie românească, reprezentând cu mare cinste truda celor doi autori, cartea de față constituie o muncă care dezvăluie *nu altitudini geografice, ci adevărate „altitudini” umane*. Pentru că așa cum munții, prin înălțimile lor, sunt maiestuoși, această operă prezintă „înălțimile” spiritului românesc din județele Covasna și Harghita. Valoarea volumului este accentuată de binecuvântarea Înaltpreasfințitului Ioan Selejan, Arhiepiscopul Covasnei și Harghitei, binecuvântare care urmează tradiția binecuvântărilor de sute de ani de încercări ale românilor, care, așa cum se știe, înainte de a pleca la războaiele sfinte de apărare a patriei și credinței strămoșești, erau binecuvântați de marii preoți care-i și însoțeau pe câmpurile de luptă.

Lucrarea impresionează încă de la prima vedere, având o copertă care conține în centru imaginea vechii biserici a Mănăstirii „Doamna Moglănești”, atestată la 1658,

înconjurată de fotografiile a 11 personalități, dintre care îi menționăm pe Patriarhul Miron Cristea (primul patriarh al României, născut la Toplița), mitropolii Nicolae Colan și Alexandru Tocilescu, iar în partea de jos, cercul se încheie cu Acad. Horia Colan și ÎPS Ioan Selejan, cunoscut și sub numele de Ioan al Munților.

Din *Cuvânt înainte* aflăm că ÎPS Ioan Selejan, arhiepiscopul Covasnei și Harghitei, a inițiat înființarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, centru care-și propunea formarea unui fond documentar privind cultura și civilizația românească privită de-a lungul istoriei și până în contemporaneitate. O idee strălucită, venită din partea unui ierarh care este vrednic urmaș al altor înalte fețe bisericești, preocupate de neamul românesc și de credința strămoșească, dintre care îi amintim pe mitropolii Andrei Șaguna și Simion Ștefan.

Volumul de față prezintă „principalele repere ale identității românești, pe baza stadiului actual al cercetării interdisciplinare”, completând, în mod fericit, un gol existent în epoca contemporană (v. *Cuvânt înainte*, p. 6) și având ca scop restabilirea adevărului despre românii din județele Covasna și Harghita

Capitolul I, intitulat *Crâmpoie istorice*, realizează o incursiune în timpurile străvechi: paleolitic, epoca bronzului, Dacia preromană, de unde moștenim numeroase dovezi care demonstrează „existența unei culturi și a unei civilizații remarcabile, comparabile cu civilizațiile popoarelor care ne înconjurau în acea vreme” (p. 5). Toate acestea, împreună cu „dovezile continuității acestei civilizații și ale formării poporului român, prezentate în lucrare, demonstrează că, pe aceste meleaguri, istoria nu începe odată cu colonizarea secuiilor în zonă” (p. 5, prefață de ÎPS Ioan al Munților). Cercetările arheologice au scos la iveală aproximativ 200 de așezări dacice în sud-estul Transilvaniei, respectiv în depresiunea Târgu Secuiesc, 42 de așezări dacice, cu 13 cetăți (dintre care cea mai cunoscută și mai importantă este *Cetatea dacică Valea Zânelor* – tradiția locală spune că în această cetate ar fi locuit Ileana Cosânzeana cu prietenele sale, zânele), 12 tezaure monetare și 4 tezaure de obiecte și podoabe (p. 21). Frumoaselor imagini cu cetăți dacice și tezaure descoperite în zonă li se adaugă cele ale cărților care contribuie la bibliografia tematică referitoare la românii din Covasna și Harghita. Cu mare plăcere am întâlnit la pag. 43 coperta revistei *Familia română*, revistă care, sub coordonarea domnului dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare, a consacrat numărul 4 / 2011 românilor din aceste două județe, Covasna și Harghita.

Capitolul al II-lea, denumit *Din patrimoniul cultural-etnologic*, prezintă o interesantă colecție de imagini care înfățișează aspecte de arhitectură populară, meșteșuguri tradiționale, port popular, documente și privilegii acordate de Domn, sigilii, testamente, registre parohiale, 31 de fotografii ale unor biserici ortodoxe și ruine ale acestora, cimitire ortodoxe, precum și cărți despre secuizarea românilor din zonă.

Capitolul al III-lea, *Repere identitare românești*, subliniază rolul bisericilor ortodoxe și catolice din sud-estul Transilvaniei în păstrarea și afirmarea identității românești, oferind adăpost românilor din zonă și contribuind la menținerea și fortificarea conștiinței naționale. Mai regăsim în acest capitol date și imagini referitoare la școala românească din regiune, instituții de cultură, asociații culturale, publicații, monumente, performanțe sportive.

Capitolul al IV-lea, *Personalități ale științei, culturii și spiritualității românești*, este dedicat celor care s-au născut sau au activat în județele Covasna și Harghita. Au fost nominalizate și grupate pe categorii 488 de personalități: academicieni (patru la număr: Patriarhul Miron Cristea, Mitropolitul Nicolae Colan, ing. Horia Colan, istoricul Nicolae Edroiu), ierarhi, cadre didactice universitare, cercetători științifici, scriitori, lideri naționali și locali, preoți, monahi, artiști, medici, ofițeri, ingineri, profesori și învățători, în majoritate însoțiți și de fotografia lor. Capitolul se încheie cu un subcapitol dedicat sprijinitorilor culturii și identității românești din sud-estul Transilvaniei.

Ultimul capitol, *Sinteză documentară referitoare la istoria și cultura românilor din Covasna și Harghita*, reprezintă un foarte bun instrument de orientare în multitudinea de documente referitoare la românii din zonă, regăsite în muzee, arhive și biblioteci, care acoperă perioada 1541–1919, adică 232 de documente din Arhivele Naționale Covasna în care întâlnim români și secui cu nume românești, 114 documente din aceeași perioadă, fonduri parohiale și arhivistice, inventare de carte veche, lucrări și studii referitoare la preistoria, istoria și cultura românilor din cele două județe, monografii, lucrări de etnografie și folclor, memorialistică, eseuri, manuscrise referitoare la istoria și cultura românilor, șematismul Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghita, cuprinzând informații despre bisericile existente, dar și despre cele dispărute, informații despre școlile confessionale și greco-catolice, despre cimitire ale eroilor, liste ale martirilor români. După cum precizează autorii în *Cuvânt înainte*, documentele au permis identificarea a 100 din cei 600 de martiri români (căzuți în afara războaielor) din județele Covasna și Harghita care au murit în momente de tensiune interetnică, datorită faptului că erau români (p. 12).

Sunt prezentate și informații despre școala cu predare în limba română: Covasna – 11 licee și 25 de școli, Harghita – 10 licee și 16 școli. De asemenea, regăsim date despre profesori și învățători, inspectori școlari, elevi premiați la olimpiade și concursuri școlare.

Tot în *Cuvânt înainte*, autorii mai adaugă următoarele: „Volumul constituie încă un argument convingător conform căruia istoria acestei Zone a Arcului Intracarpatic nu începe cu colonizarea secuilor, iar după acest moment istoria nu se rezumă doar la cronica unei unice și privilegiate etnii, așa cum încearcă să prezinte lucrurile unii istorici maghiari interesați” (p. 12).

Cercetătorii au mai constatat că studiile de specialitate pun în evidență faptul că cele mai importante localități românești sunt situate la poalele Carpaților Răsăriteni, în vreme ce românii din interiorul Arcului Intracarpatic, mai vulnerabili la maghiarizare, fiind asimilați, au preluat limba, felul de trai și cultura secuilor, păstrând, totuși, conștiința că sunt români și zicând că se țin de „legea românească”.

Rigoarea demersului științific și amploarea documentării ce stau la baza prezentului volum vor constitui, cu siguranță, un model pentru viitoare studii de acest gen dedicate și celorlalte regiuni locuite de români.

Ioan-Mircea Farcaș

*Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare
România*

Georgiana LUNGU-BADEA, Alina PELEA (éds.), **Enseigner et apprendre à « traduire de façon raisonnée »**, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2015, 232 p.

Enseigner et apprendre à « traduire de façon raisonnée » réunit les contributions présentées lors du colloque international déroulé du 22 au 23 mai 2014 à Timișoara, à l'Université de l'Ouest, sous le patronage du Centre d'études ISTTRAROM–Translations. On rappelle ici que c'est la troisième publication de ce genre soutenue par le Centre d'études ISTTRAROM–Translations, avec l'intention d'examiner « l'état des lieux de l'enseignement-apprentissage de la traduction » (p. 5).

Le volume est coordonné par Georgiana Lungu-Badea⁶ et Alina Pelea⁷.

Repris dans le cadre du colloque de Timișoara, le thème de la traduction révèle de nouvelles perspectives et potentialités, dans le contexte de la mondialisation et d'une utilisation « raisonnée » des technologies contemporaines, comme le titre du recueil le suggère aussi. Dans les douze articles – groupés en deux sections –, les auteurs traitent la problématique du point de vue des traductologues, didacticiens et enseignants qu'ils en sont, en offrant des exemples de stratégies, d'outils et de méthodologies d'enseignement-apprentissage de la traduction.

La première section a un caractère plutôt théorique et regroupe des études « descriptives, normatives, prescriptives et statistiques » (p. 5). Pour ce qui est de l'espace canadien, Jean Delisle, dans *La traduction raisonnée: ses exigences, ses applications, ses avantages*, s'appuyant sur l'idée de « traduction raisonnée », se propose de montrer la nécessité et les avantages de structurer l'enseignement de la traduction, même littéraire, autour de certains objectifs généraux et spécifiques clairement formulés. Fournir au professeur un instrument et une base pour l'évaluation, faciliter la communication professeur-étudiant et le choix des instruments pédagogiques, susciter diverses activités d'apprentissage représentent les avantages majeurs de la « traduction raisonnée » (p. 27–28). Dans l'espace européen, Laura Fóllica, Nataliya Gavrilenko, Thomas Lenzen, Anda Rădulescu, Maria Țenchea et Mihaela Toader, des universités d'Espagne, de Russie, France et Roumanie envisagent de toucher à d'autres aspects liés à la traduction et à la nécessité de sa théorisation.

Laura Fóllica met en avant dans son article l'importance de la corrélation de la théorie et de la pratique (*Une bonne entente: la théorie comme outil pour l'apprentissage pratique de la traduction*) dès le début des études de l'étudiant. Elle donne l'exemple de l'Université Pompeu Fabra de Barcelone, où la matière « Fondements de la traduction » est obligatoire dans la première année afin de rendre explicites « les représentations de la traduction » (p. 46) et d'assurer à l'étudiant l'acquisition d'un métalangage et la formation de sa propre pratique traduisante, de sa propre pensée critique. Mihaela Toader va plus loin et propose de prendre en compte *Les industries de la langue et la traduction professionnelle* dans le but d'assurer la pluridisciplinarité de la formation aux professions de la traduction et la synergie entre « les disciplines de la communication interculturelle » (p. 50). Elle justifie ainsi l'utilité des projets de simulation d'entreprise réalisés en Langues Modernes Appliquées (LMA), projets basés sur des méthodes interactives, actionnelles d'apprentissage linguistique, qui permettent aux étudiants « d'entrevoir la diversité de projets et de tâches » (p. 70) auxquels les traducteurs se confrontent.

La formation, la compétence professionnelle et l'évaluation du traducteur font l'objet d'étude de Nataliya Gavrilenko dans son article *Les méthodes possibles de l'évaluation de la formation au métier de traducteur technique*. S'appuyant sur des exemples tirés de plusieurs systèmes universitaires (européens ou américain et canadien), l'auteur met en évidence trois démarches évaluatives de la traduction – par des traductologues, dans les entreprises et durant

⁶ Georgiana Lungu-Badea, qui signe la préface du recueil, est professeur des universités au Département de langues et littératures modernes de l'Université de l'Ouest, directeur de l'École doctorale de la Faculté des Lettres, rédacteur en chef des revues *Dialogues francophones* et *Translations*, fondateur et directeur du Centre d'études ISTTRAROM-Translations. Elle a organisé des colloques sur la traduction et a fait partie de plusieurs comités scientifiques d'éditions et de revues et a publié beaucoup d'articles de spécialité en roumain et en français.

⁷ Interprète et traductrice, Alina Pelea enseigne l'interprétation et la langue française contemporaine dans le cadre du département de Langues Modernes Appliquées de la Faculté des Lettres de l'Université Babeș-Bolyai de Cluj-Napoca. Elle est en même temps membre dans l'équipe du Centre pour les Industries de la Langue et du Centre d'Études des Lettres Belges de Langue Française et s'intéresse à la sociologie de la traduction et à d'autres aspects liés au traducteur et à la traduction.

le cursus de formation du traducteur –, tout en accordant une attention particulière à la troisième. Anna Rădulescu reste au même niveau d'analyse et focalise son attention sur les compétences du traducteur (*Les compétences interculturelles des jeunes traducteurs: exemple de l'Université de Craiova*) acquises le long de la formation universitaire. Vu le manque de culture générale des étudiants et leur intérêt réduit vis-à-vis de la traduction, s'est imposée comme nécessaire une réorganisation des cours à l'Université de Craiova, de façon à privilégier le côté pratique de la traduction et les compétences spécifiques tel la compétence interculturelle des futurs traducteurs-interprètes, leur assurant ainsi un meilleur niveau de performance.

Dans une étude de type normatif et didactique, Maria Țenchea s'attarde sur le rôle de la *Linguistique contrastive* dans le cadre de *l'enseignement de la traduction raisonnée* aux apprentis traducteurs. Pour renforcer ses hypothèses, elle fait, d'une part, une « analyse contrastive (traductionnelle) systématique » des structures linguistiques trouvées à la base d'une « grammaire orientée vers la traduction » (p. 103), dont elle présente plusieurs séquences. D'autre part, elle se sert de l'explication et de l'« implicitation » pour répondre à des contraintes linguistiques, textuelles ou d'autre nature, prenant en guise d'illustration des classes de termes « explicitants ». Thomas Lenzen est préoccupé par la *didactique pour l'expertise de justice en traduction et interprétariat* en France. Il rappelle les attentes plus ou moins explicites de l'utilisateur-professionnel du droit, du justiciable vis-à-vis de l'expert interprète-traducteur dans les textes légaux, l'« activité expertale » et les pratiques d'habilitation et de contrôle de l'expert de la part des juridictions. L'auteur se penche ensuite sur la formation des experts de justice inscrits dans les actes officiels des tribunaux et cours d'appel et de cassation pour qu'à la fin il conseille quelques pistes didactiques de formation des traducteurs-interprètes dans le domaine du droit.

La deuxième section du présent recueil s'avère plus pratique, les études qui y sont regroupées nous invitant à approcher interdisciplinairement et transdisciplinairement la traduction. Dans son article, Viviana Agostini-Ouafi fait un survol dans le passé et analyse les changements survenus au niveau des *Manuels français-italien* de type « grammaire-traduction » du XVIII^e au XIX^e siècle, en passant de *l'oralité vivante à l'écriture passéiste*, suite à « l'institutionnalisation de l'enseignement » (p. 145). La transformation subie par ces manuels bilingues ne réside pas vraiment au niveau de la méthode grammaire-traduction, mais plutôt au niveau linguistique, à la reconsidération de la conception du langage. L'auteur propose alors une réévaluation du rôle de la traduction dans la didactique des langues vivantes étrangères en Europe et une reconnaissance de la valeur des vieux manuels. Revenant à l'époque actuelle, Michel Politis et Elisa Hatzidaki (dans *La visioconférence au service de la traduction: co-enseignement électronique prometteur dans le cadre d'un projet pédagogique commun*) montrent que les nouvelles technologies d'information peuvent servir d'instruments à la traduction qui est « par excellence le lieu de rencontre des langues et des cultures » (p. 163). De nos jours, la visioconférence et le co-enseignement électronique permettent de dépasser les limites des outils et de l'enseignement traditionnels et de venir avec des apports précieux à la pédagogie de la traduction.

Le rôle essentiel de l'utilisation de certaines méthodes et stratégies dans l'enseignement-apprentissage de la traduction et de l'interprétation, tout comme l'auto-évaluation de la formation des traducteurs constituent les enjeux de l'étude *Du bon usage du « client impur »* réalisée par Alina Pelea et Iulia Bobăilă. Elles considèrent qu'à côté d'une vue d'ensemble sur le phénomène traductologique, l'autoévaluation, en dépit des difficultés soulevées, permet à l'étudiant de devenir plus autonome et d'avoir une perception réelle sur lui-même en tant que futur traducteur.

Dans *Traduire la vitiviniculture: du défi aux acquis* de Liliana Cora Foșalău, un autre aspect se laisse approcher, à savoir les particularités de la traduction des textes spécialisés et multidisciplinaires, d'une part, et les difficultés professionnelles (liées à la terminologie) et préprofessionnelles (vu que les traducteurs ne sont pas des experts en vitiviniculture) qui en résultent, d'autre part. Elle montre ainsi que les théories de la traduction en entente parfaite

avec la pratique se rejoignent afin de prouver « les dimensions culturelles identitaires et spatiales » (p. 207) de l'acte du traduire. L'article de Georgiana Lungu-Badea, *Plusieurs méthodes, un même défi à relever: le transfert interlingual*, clôt le volume et la section. L'auteur y relève l'importance de l'enseignement de l'histoire de la traduction et de la traductologie dans l'acquisition de compétences transversales inter- et transdisciplinaires (linguistique, traductionnelle, rédactionnelle, informatique, terminologique et documentaire, d'auto-apprentissage et d'auto-évaluation) qui aident les étudiants à « produire un texte qualitativement supérieur » (p. 221), à traduire un même texte en utilisant plusieurs méthodes et outils, « de manière quasi professionnelle » (p. 222).

Les approches théoriques, didactiques et pratiques, expérimentales réunies dans ce volume contribuent, par leur précision scientifique et leurs études de cas spécifiques, à l'enrichissement du discours traductologique, à la construction d'un vocabulaire commun aux enseignants et aux traducteurs.

Riche en idées et en exemples, le recueil invite le lecteur avisé ou non à approfondir ses connaissances ou à satisfaire sa curiosité sur les stratégies et les méthodes de la traduction dans tous les domaines, traduction si nécessaire dans le contexte actuel de mondialisation.

Brîndușa-Petronela Ionescu
Universităte « Alexandru Ioan Cuza » de Iași
Roumanie

Cecilia MATICIUC, Proza lui Aleksandr Soljenișin: un document artistic al Gulagului, prefață de Livia Cotorcea, Iași, Institutul European, 2014, 346 p.

Rezultat al demersului doctoral al tinerei slaviste și cercetătoare ieșene, lucrarea a fost scrisă dintr-o perspectivă în care confluează domenii precum filologia, teoria și critica literară, istoria literară, istoria recentă, estetica, etica și axiologia. Deja remarcată de critici, apreciată și recompensată cu un premiu literar, cartea reprezintă o continuare a preocupărilor autoarei pentru literatura concentraționară și a exilului rus.

Ideea centrală este surprinsă în sintagma „document artistic” din subtitlul lucrării. Autoarea este interesată, în primul rând, de *poetica* soljenișiană, de modalitățile prin care discursul scriitorului își creează tonul propriu, câștigându-și în același timp pecetea stilistică inconfundabilă și eficiența în transmiterea mesajului: „Specificul scrierilor despre universul concentraționar constă în coexistența documentarului și a artisticului, însă, fără a minimaliza importanța laturii documentare, trebuie subliniat că latura artistică este cea care individualizează fiecare operă” (p. 25). Căutând să rupă fascinația formidabilului „ce” din scrierile marelui disident rus, Cecilia Maticiu se angajează în căutarea elementelor constitutive ale la fel de fascinantului lor „cum”. Accentul cade mai ales asupra componentei epice a discursului, perspectiva dominantă fiind cea a naratologiei. Textele avute în vedere spre analiză sunt scrierile literare de dinainte de exil ale lui Soljenișin, disociate de memorialistica sa – pe care autoarea notează că a folosit-o doar tangențial, pentru contextualizare biografică. *Povestirile, Primul cerc, Arhipelagul GULAG* și alte texte-sursă beneficiază de lectura în original, dublată de analiza critică a traducerilor (într-o notă de subsol din *Argumentul* lucrării, autoarea indică transpunerile românești pe care le consideră inspirate sau măcar utile și se delimitează de tălmăcirea din 2009 după o presupusă versiune franceză a *Primului cerc* – roman din care, când are nevoie să citeze, traduce ea însăși fragmentele care o interesează). Impresia la încheierea lecturii este că, în ciuda materialului

imens și a parcimoniei impuse de proporțiile unei teze de doctorat, citatele sunt foarte bine alese – o dovadă în plus a rigurii cu care autoarea s-a dedicat subiectului.

Constatând că încă nu există o monografie dedicată operei soljenițiene, Cecilia Maticiuc tentează, în această primă lucrare a sa consacrată autorului rus, examinarea în spirit monografic a prozei literare a acestuia, lărgind însă considerabil abordarea clasică printr-o pertinentă problematizare a zonei literarității, în care se văd incluse scrierile cu substanță documentară (de istorie recentă și ego-istorie), cu condiția ca ele să se fi impus (și) printr-o remarcabilă latură stilistică. Așadar, ceea ce interesează este „literatura de frontieră”, adică tocmai vastele zone pe care le cucerește, în receptarea contemporană, documentul literar: „Prin latura sa documentară, literatura concentraționară se apropie de textul istoric, însă reconstrucția faptelor nu se fundamentează pe aceleași criterii de exactitate. Diferența vine din faptul că istoria lucrează cu dovezi, iar literatura presupune un pact de încredere și mai degrabă semnifică decât reprezintă faptul concentraționar. [...] Prezentarea nudă a faptelor nu vorbește de la sine, ci este nevoie de ficțiunea narativă pentru a organiza aceste fapte, pentru a le da un sens, pentru a le face credibile și pentru a convinge” (p. 53).

Structura cărții se subsumează intenției de monografie tematică: primul capitol, *Privire generală asupra literaturii concentraționare*, propune o discuție generală asupra raportului factual / ficțional, optând pentru încadrarea ca literatură a „documentului artistic”, al doilea situează *Mărturia lui Soljenițin* în istoria rezistenței anticomuniste și în istoria literară universală, cel de-al treilea capitol se referă la autorul rus în calitatea sa de *Maestru al prozei*, următorul proiectează tehnic cadrele analizei naratologice peste epica povestirilor și a romanelor sale, încercând să deceleze tipurile de naratori și funcțiile acestora în diegeză, modul în care se construiește „jocul perspectivelor” și efectul artistic al pluriperspectivismului adoptat de Soljenițin, iar ultimul capitol, *Personajele între model real și construcție imaginară*, conturând câteva portrete și autoportrete din galeria soljenițiană, atrage atenția cititorului asupra polifoniei atât de elocvente a vocilor care vorbesc în opera scriitorului, refăcând din cioburi oglinda realistă a lumii lor.

Dezinvoltura cu care autoarea se mișcă pe un teren (din nefericire!) încă „minat”, asertând, de pildă, fără ezitare analogia dintre Holocaustul nazist și teroarea roșie, este semnul probității morale a demersului său. Critica literară drapează de cele mai multe ori, când este vorba despre teme sau autori aparținând istoriei recente, intenții demonstrative, sugestii de lectură, acte de acuzare și apărări străine de orice miză artistică. Nu este cazul aici: Cecilia Maticiuc este evident neafiliată niciunor interese de grup. Cititorul are în față o carte în care scopul urmărit este cunoașterea, nu demonstrarea unor pre-judecăți de lectură. Cu alte cuvinte, o cercetare asumată onest, pe o temă consonantă cu modul de a gândi și cu orientarea etică a autoarei însăși. Falsa „obiectivitate științifică” pretinsă de unii critici nu-și găsește locul în această carte, scrisă limpede, coerent și inteligent, în acord cu propria subiectivitate (reflectată în sintagme precum: „detalii cutremurătoare”, „încărcătura emoțională enormă a acestor scrieri”, „literatură vibrantă, capabilă să emoționeze”, *Ivan Denisovici și Matriona pe Golgota suferinței* ș.a.).

Sesizând aspectul supraindividual caracteristic tipului de discurs analizat, autoarea subliniază autonomia corpusului literar pe care îl studiază: „Tocmai dimensiunea colectivă a eului, care, în lagăr, este ultima etapă înainte de anonim, conferă specificitate acestui gen de operă. Așadar, literatura concentraționară nu se circumscrie nici memoriilor, nici autobiografiei, nici jurnalului intim, nici unei forme de istorie a propriei personalități (toate acestea izvorând din experiența personală)” (p. 69).

Cele câteva repere biografice trasate în capitolul despre *Mărturia lui Soljenițin* reflectă admirația autoarei față de modelul uman conturat fără a-i ocoli punctele incomode. Nu se alunecă însă nicio clipă în vreo evocare encomiastică. Aspirația principală a lucrării nu este

realizarea unui portret al lui Soljenițin, ci analiza mecanismelor prin care scriitorul prelucrează adevărul factual spre a-l oferi cititorilor săi în forma superioară a adevărului artistic.

În capitoul al treilea se analizează prozele scurte – *O zi din viața lui Ivan Denisovici*, *Gospodăria Matrionei*, *O întâmplare în gara Kocetovka*, *Ce păcat*, *Mâna dreaptă* –, se trece apoi la analiza romanelor – *Pavilionul canceroșilor*, *Primul cerc* – și a pseudoromanului – „Subtitlul este o dovadă că scriitorul are conștiința caracterului deosebit al formei adoptate, pe care încearcă să o definească. În canoanele teoriei literare, «încercarea de cercetare artistică» nu există ca gen. [...] *Arhipelagul GULAG* reprezintă o formă atipică, încă necanonizată. [...] Ar fi restrictivă o etichetă anume pentru această formă complexă – simultan cronică istorică, narațiune autobiografică, confesiune lirică, descriere etnografică, monolog publicistic, poem în proză și mărturie” (p. 194, 195, 197). Observăm că subtitlul cărții Ceciliei Maticiu (*Un document artistic al Gulagului*) reformulează, la rându-i, în termeni foarte apropiați, titlul complet al pseudoromanului. Metafora centrală atât în opera soljenitiană, cât și în comentariile dedicate acesteia, o reprezintă, evident, Gulagul, arhipelagul malign, formă de cancer istoric, și „metastazele” sale. Referindu-se la metaforele concrete ale lui Soljenițin, autoarea constată că ele au „funcție estetică și, în același timp, persuasivă” (p. 203). De altfel, una dintre mizele studiului realizat de Cecilia Maticiu este tocmai punerea în balanță a calității estetice a scriiturii soljenitiene cu calitatea documentară: ce primează? Calitățile artistice generează forța de transmitere a ideilor, sau invers, puterea faptelor reflectate în conștiința alertă a scriitorului generează percutanța stilistică a mesajului?

Ultimele două capitole, dedicate unei analize naratologice ample, permit *Explicații și evaluări* originale, întrucât autoarea este deja în postura de a formula propriile concluzii, dintr-o perspectivă neezitantă asupra materialului studiat. În naratologie Cecilia Maticiu se simte „la ea acasă”, ceea ce face ca, în opinia noastră, capitolele finale să constituie principala contribuție a lucrării de față și, în același timp, o deschidere spre continuarea și adâncirea studiului, în condițiile unei evidente afinități personale a autoarei cu subiectul – sau mai bine zis cu domeniul – cercetat.

Astrid Cambose
*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Adelina Emilia MIHALI, Toponimie maramureșeană. Valea superioară a Vișeuului, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, 254 p.

Starting from the premise that toponymy best reflects the history and evolution of a community, the desire arose to add the present contribution to the studies on the toponymy of the Maramureș County (North-Western part of Romania), so as to partake, however briefly, to the portrayal of a glorious past, such as the one of this county.

During the name giving process, the human being is the most important element because, as name giver, he chooses from the multitude of terms of the language he uses every day the words that best suit the characteristics of a landform. Geographical and historical aspects of a certain place can change over time, but the toponym lasts for years and serves as proof of the characteristics of the environment, of the social and political changes, the linguistic contact, migrations, historical events – often overlooked, beliefs, superstitions.

This research deals with the field of toponymy in the Maramureș County, one that is of growing interest at present. *Toponimie maramureșeană. Valea superioară a Vișeuului* [Toponymy of the Maramureș County. The Superior Valley of the Vișeu River], covers – as

regards the research into names of places – the north-east part of the county, the connecting point between Maramureş and Moldavia, ensuring continuity to the research already done in this region. The author has opted for the glossing and analysis of the toponyms collected in the superior valley of the Vişeu River, an area less researched from this point of view, but which is closely connected to important historical moments from the past of the county.

Situated in a mountainous region, the surveyed area is mostly populated by Romanians. Nevertheless, the minority communities that have settled here, in the past and in the present, have left their mark on the local toponymy. A conclusive example is provided by the Jewish anthroponyms identified in the structure of place names encountered in the surveyed region, standing as proof of the harmonious cohabitation of this minority with Romanians, interrupted however around the Second World War, when the Jewish community from the superior valley of the Vişeu River was annihilated due to the international political climate.

This research aims at studying place names from Borşa, Moisei and Vişeu de Sus, within the residential area and the territory of these three settlements. The analysis of toponyms implies the determination of the etymology of the place names, their classification, the differentiation between the types of toponyms, as well as the identification of the relations between the names of places and the social environment, history, geography and linguistic particularities.

The structure of this study brings together a record of toponyms and their linguistic analysis. The first chapter, *A brief history of the research into toponymy*, provides a review of the studies on Romanian toponymy, emphasising their importance in the development of an onomastician. As a matter of fact, in order to properly approach proper names, there has to exist a correlation between papers on toponymy and those on anthroponymy, urban toponymy, zoonymy, history, geography. This fact was emphasised in this paper by means of inclusion of several significant studies on geography and history, whose authors have noticed and understood the important role played by toponymy in solving certain problems of common interest.

In the second chapter, *Research methodology*, Adelina Mihali has highlighted the methodology principles related to collecting place names, as well as the steps that she took for an efficient and accurate research.

The third chapter, *Geographical and historical aspects*, is an introduction to the north-eastern landscape of the Romanian Maramureş County, in order to provide a good understanding of the toponyms. There is a relationship of interdependence established between geography, history and toponymy: the entopic appellatives present in the toponymic structures reflect the characteristics of the environment, and the place names that refer to social or historical facts point at important events in the past. Without knowing the natural context and without studying historical documents, the objectives of the research cannot be met. Moreover, the chapter contains the analysis of the oikonoms found in the area of interest.

The greatest part of the paper is found in the fourth chapter, *Glossary*, where the author has explained the collected toponyms. She has opted for the phonetic transcription in order to better illustrate the significant linguistic particularities. This enabled a comparison to be performed between the dialectal forms of the toponyms and the official written variants (in maps, nomenclature); the latter often marks graphically a certain local pronunciation, especially where the meaning of the appellative that became a toponym is not known or the anthroponym used as a place name has disappeared from the area. Without intending to deal exhaustively with the elements of urbanonymy, Adelina Mihali has included here a few explanations related to the street names of the two towns situated on the superior valley of the Vişeu River, Borşa and Vişeu de Sus.

The fifth chapter, *Classification of toponyms*, provides a division of the toponymic material based on three criteria: semantic, typological and etymological. Each taxonomy is preceded by a short presentation of the theory applied in order to illustrate the patterns on which the research was based. The interpretation starts from the premise that place names are elements of lexis that have toponymic function either alone, or together with other proper or common nouns (anthroponyms or toponyms).

The final chapter, *Language particularities*, provides particular linguistic aspects of the surveyed area. Due to the fact that there exists a highly and widely debated issue with the status of the idiom spoken in Maramureș, which is either considered a subdialect or a northern language variety, the author has considered it necessary to mention the phonetic, morphologic, syntactic and lexical phenomena identified in the analysed toponymic material. Furthermore, the place names reflect the linguistic particularities of each region.

Oliviu Felecan

*Technical University of Cluj-Napoca, North University Centre of Baia Mare
Romania*

Doris MIRONESCU, **Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei**, Iași, Editura Timpul, 2011, 204 p.

Plasând într-o relație ambivalentă tendința actuală a criticii către *biografism* și atitudinea proprie *împotriva biografiei*, Doris Mironescu oferă profesioniștilor o carte proaspătă despre M. Blecher – „un mit Blecher [...] centrat pe ideea martiriului spiritual, invocat de altfel încă din contemporaneitatea imediată a autorului” (p. 9). Exegetul decupează la modul fractalic unele coordonate istorice despre localitatea natală a autorului, orașul Roman, provincia românească fiind în genere un spațiu al *autenticității*, în termenii lui Hans-Ulrich Gumbrecht. Un anumit gust pentru *stimmung*-ul cultural al periferiei, cât și fascinația pentru maladiv, însă și pentru degenerescențele poetice ale *întâmplărilor din irealitatea imediată*, conturează o existență enclavizată în propriul verism, apropiat de sensul minimalismului literar contemporan. O adevărată hermeneutică a obiectelor blecheriene integrate în contextul general realizează criticul odată cu sublinierea intențiilor ironice subtile la acest scriitor. Este observată cu atenție și linia subțire de demarcație dintre rămășițele tradiționale ale scriiturii și atitudinile moderniste din scrisul lui M. Blecher, acestea din urmă ceva mai apăsate, concluzionându-se că „de fapt, prozatorul elaborează un joc complex cu registrele narative romanesc și confesiv, eseistic și poetic, iar cititorii care îi reproșează astfel de lucruri îi fac, de fapt, jocul” (p. 27).

În capitolul *Copilăria și demonii ei*, istoricul literar fixează, printre alte coordonate, portretul de *Wunderkind* (copil-minune), „stadiul gândirii magice”, jocurile și atracția către abjecție, introvertirea, precum și *reflexul literar* al acestei vârste, care se constituie, într-adevăr, într-o exacerbare a voinței copilului în vederea atragerii admirației celor din jur. De altfel, înclinația ludică, ușor suprarealistă, se păstrează la acesta și mai târziu, în mai toate scrierile de tinerețe, curmată brusc de maladia crâncenă, spondilita tuberculoasă, manifestată prin dureri mari de spate, transpirații nocturne, febră prelungită, anorexie, înțepenirea coloanei ș.a.m.d. Comprimarea subită a unei întregi existențe conduce și către o maturizare precoce, unele experiențe cvasi-erotice având loc la o vârstă foarte fragedă (12 ani), iar din punct de vedere retrospectiv, „naivitatea este o lentilă ce filtrează realul, producând reprezentări aberante epistemologic și traumatizante emoțional” (p. 38).

Între normalitate și anormalitate ca puncte de reper pentru personalitatea scriitorului în adolescență se instaurează relativismul critic, în sensul pozitiv al termenului. Doris Mironescu urmărește cu o privire critică atentă rătăcirile tânărului româșcan care „va prefera, mai târziu, să vadă în propria adolescență ultima sa perioadă de libertate, în care a lipsit angajamentul existențial și din acest motiv aproape că s-a irosit” (p. 42). Detaliile autobiografice potențează hiperbolizarea eului blecherian, de pildă preferința pentru exotism și orientalism, pentru o melodie intitulată *Kismet* (care nu întâmplător înseamnă *soartă*). În această linie, mai amplă, se află și predilecția lui Blecher pentru exilul asumat în Franța, la Paris ori la Rouen, imaginarul *vizuinii luminate* predominând în acea perioadă. Minuțiozitatea exegetului ține cont de multe amănunte pe care nespecialistul le poate trece ușor ca vederea, cum ar fi vitalismul compensatoriu din prozele analizate ori, din nou, lumina ca *metaforă a înstrăinării profunde și esențiale față de ordinea vieții celorlalți*.

În altă ordine de idei, surprinde și acuitatea informațiilor despre amenajările urbane specifice, colonii de oameni atinși de diverse maladii, cum ar fi localitatea Berck-sur-Mer și Leysin, avanposturi ale cimitirului, unde locuitorii „se obișnuiau cu invariabila poziție orizontală, cu carcasa protectoare aplicată corpului”. Tot aici se înscrie și *estetizarea durerii*, ca formă de eludare și transfigurare a suferinței, durere văzută aproape ca un fluid melodos ce străbate întregul corp al naratorului-receptor, precum și boala ca parodie a existenței. Sunt evocate și câteva schițe și proze scurte scrise de M. Blecher, precum *Herrant* ori *Don Jazz*, cu personaje masculine bivalente, cu o vitalitate reprimată, *alter-ego*-uri ale romancierului. Unele interferențe artistice cu T. Arghezi sau, în plan european, F. Kafka, sunt destul de vizibile la acesta. În această linie, se remarcă faptul că memorialistul a cochetat și cu (sub-)genul aforistic. Revenind pe teritoriul patriei, la Techirghiol, B. redevine copil, pe de o parte, pentru a contracara proximitatea morții, iar pe de alta, cultivă o relație de *prietenie pasionată* cu Maria Ghiolu, relație estetică urmărită îndeaproape, cu amănunte biografice, de către cercetătorul D. Mironescu. Întâlnirea semnificativă cu pictorița Lucia Demetriade-Bălăcescu este, de asemenea, importantă, pentru că aceasta scoate la iveală anumite înclinații catarctice ale literatului, dar sub alte forme. De altminteri, apetența pentru scenic și pentru juxtapunerea unor procedee în scrierile prezentate determină interpretări prin care „umorul și secvențialitatea narativă din creația lui Blecher în de o artă epică particulară, desprinsă din decupajele suprarealiste, pline de umor negru, și din apropierea de școala naivă, cu spiritul ei ludic și relativist” (p. 108).

Afinitățile literare străine (André Breton) și românești (Sașa Pană, Geo Bogza ș.a.) ale lui Blecher constituie, încă o dată, preocuparea hermeneutului, care urmărește similitudini și distanțări de modelele anterioare. Deoarece scurta existență a lui Blecher poate fi situată cu dificultate între coordonate obișnuite, temporale, în interpretarea propriu-zisă se preferă reperele spațiale ale acestei vieți, printre ultimele aflându-se Brașovul, unde a apărut și volumul de versuri cerebrale *Corp transparent*, totuși un fel de expiere lirică, în care predomină imaginarul legat de somptuozitatea mării necuprinse. Mai departe, nostalgia originilor și abandonarea în fața etapei terminale a bolii sunt reconstituite prin întoarcerea în orașul Roman. (O latură mai puțin recunoscută, cea moralistă, este subliniată în sintezele critice din volum).

Se acordă, de asemenea, o atenție sporită și epistolelor trimise și primite de Blecher, care întregesc imaginea pe dos a unei *vitrine de martir*, epistole despre care se afirmă: „Fraza este cu atât mai impresionantă cu cât corporalitatea subliniată a emoției este asumată de un tânăr extrem de încercat trupește; astfel, scrisoarea aducătoare de astfel de efluvii regeneratoare capătă semnificația unui medicament binefăcător” (p. 134). Într-o oarecare relație de contiguitate se află paralelismul între necesitățile de tip burghez și idealurile artistice, la scriitorul respectiv. Înspre finalul cărții, apar și unele pagini despre publicistica sa amalgamată, cu tentă existențialistă, cochetând cu ideile lui N. Berdiaev, S. Kierkegaard și alții. Înclinația filosofică, de data aceasta a universitarului ieșean (D. Mironescu) se vedește

în mai multe volute interpretative adecvate la problematica tratată. De altminteri, ultimul capitol, intitulat inspirat *Raftul cu ultimele suflări*, se referă implicit și la receptarea în postumitate a scrierilor blecheriene, de către Geo Bogza, G. Călinescu, E. Ionescu, într-o epocă de adevărată deschidere europeană, mai adaugă criticul. *Pulsiunea autobiografică* învinge, în cele din urmă, atât pornirile declarativ anti-biografice ale lui M. Blecher însuși, cât și formatul critic al volumului de față, care anunță o perspectivă „împotriva biografiei”, depășită însă de meticulozitatea documentaristă și de profunzimile comentariului. În sfârșit, lucrarea lui D. Mironescu este o carte despre un scriitor care nu a trăit nici 30 de ani, o viață dilatată de suferință și anihilată prin artă.

Sebastian Drăgulănescu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
 România

Levente NAGY, Sub semnul corbului, al inelului și al dragonului,
 Budapesta, Editura ELTE, 2014, 150 p.

Sub semnul corbului, al inelului și al dragonului. Corvini maghiari, români și polonezi de la Dracula până la Esterházy Pál este unul dintre cele mai recente studii ale lui Nagy Levente, profesor la departamentul de filologie română a Universității ELTE din Budapesta. Cartea este structurată în două părți: *Corvini polonezi și români*, respectiv *Esterházy Pál – specialist în Corvini și Dracula*, fiecare dintre ele parcurgând propriul traseu de problematici construit pe capitole.

Autorul ne propune un șir de revizitări ale speculațiilor istoriei privind importanța titlului de *Corvin* și, implicit, a înrudirii cu Huniazii. Frapantă tocmai prin confruntarea realității cu ficțiunea, cercetarea „încearcă să evidențieze modalitățile prin care intelectuali și domnitori maghiari, polonezi și români ai secolelor XVI–XVII au folosit cultul regelui Matia în interesul propriilor manevre politice și reprezentării sociale” (coperta IV). Legenda promovată de istoricul curții regale a Ungariei, italianul Antonio Bonfini, potrivit căreia familia Huniazilor se trage din neamul Corvinilor din perioada antichității constituie punctul de pornire al cărții. Un secol mai târziu, importanța acestei legende sporește, fenomenul devenind transfrontalier odată ce familii nobile poloneze, prin reconstituirea unor încrucișări genealogice depistate de autorul studiului, îmbrățișează cultul Corvinilor. Extinderea lui ne interesează în mod direct, întrucât, în jurul anului 1600, voievozi din Moldova și din Muntenia ajung să își spună Corvin.

Ipoteza anchetei este valorificată în mod savuros prin prisma heraldicii și a genealogiei. Astfel, în cartea lui Nagy Levente găsim reproduse mai multe blazoane, unele justificabile, altele pure născociri din partea reprezentărilor acestora. Mobilitatea atribuțiilor simbolice este asigurată de comentarea unor documente istorice eterogene – manuscrise, mărturii, opere de artă.

Corbul și inelul apar ca motive recurente pe care fiecare (pretins) Corvin a urmărit să le integreze în propriul blazon. Aceste semne distinctive au la bază trei relatări cu valențe mitologice în care personajul principal este Vlahul Munteanu, întemeietor al Valahiei. Prima variantă a legendei, concepută de Paisie Ligaridis, ni-l prezintă pe Vlahul ca fiu al regelui Ungariei, îndreptându-se către acesta împreună cu mama sa. Pe malul unui râu, un corb îi răpește inelul pe care mama acestuia îl primise de la rege. Vlahul însă doboară pasărea cu ajutorul unei săgeți. Tot Ligaridis oferă și o a doua explicație a corbului de pe blazoanele nobililor și domnitorilor: Vlahul a săgetat pasărea tocmai când, izgonit din Roma, se îndrepta

către noua sa patrie alături de tovarășul său. De această dată corbul și-a făcut apariția în timp ce soția lui Vlahul își spăla batista în râu. A treia și ultima variantă împletește două intervenții ale corbului: acesta fură o bucată din carnea închinată drept jertfă zeilor de către regele Byzas, întemeietorul legendar al Bizanțului, trecând cu ea pe vârful Bosforului. Tot atunci, corbul răpește inelul din posesia soției lui Vlahul, când aceștia, izgoniți fiind din Roma, își vedeau de drumul lor către noua lor patrie. Așadar, scrierile eruditului grec Ligaridis apropie în premieră motivele de pe blazonul Corvinilor de o legendă, care, în scurt timp, va fi supralicitată (p. 13–14).

Capitolul intitulat *Corvinii și corbul* din studiul lui Nagy Levente reprezintă nucleul revelațiilor concentrice pe care ni le oferă cartea. Aflăm că numele istoricului roman Livius, al umanistului italian Antonio Bonfini, al istoricului Petrus Ransanus și al cărturarului maghiar Zsámboky János se intersectează în lungul itinerar al lansării și consolidării renumelui Corvinilor. Potrivit primului, acest statut a luat ființă printre membrii familiei Valerius din Roma antică. În timp ce Marcus Valerius se duela cu un galez, un corb a intervenit, acordându-i romanului ajutor de tip *deus ex-machina*, deranjând adversarul. În virtutea triumfului lui Marcus, familia Valerius a păstrat simbolul corbului. Deși Bonfini este cel care a consacrat legenda corbului, ea se instalase deja în blazonul Huniazilor înainte de venirea acestuia la curtea regală. De aceea, Nagy Levente acordă credit descoperirilor contemporanului său, Kulcsár Péter, cu privire la etapele parcurse de Ioan de Hunedoara până să fie numit Corvin. Afirmările Călugărului dominican Ransanus din *Annales omnium temporum* (1450), iar, mai apoi, cele din cadrul orașiei desfășurate la curtea regală a lui Matia au fost primele două *factum*-uri responsabile de alunecarea de sens. El a susținut că tatăl lui Ioan de Hunedoara provine de pe o insulă danubiană numită Corvinum din apropierea Munteniei. Mai târziu, în 1490, istoricul-călugăr a vorbit despre un castel pe nume Covinum (în *Epithoma rerum ungaricarum*), fostă proprietate a lui Ioan. De aici și până la *corvinum* a fost numai un pas, făcut – probabil intenționat – de Zsámboky în paginile ediției îngrijite și tipărite de acesta din 1558. Autorul volumului, alături de Kulcsár Péter, trage concluzia că scopul acestor speculații era să confirme descendența din familia Corvinilor a Huniazilor și, implicit, proveniența romantică a acestora (p. 15–16).

Tot el ne atrage atenția asupra analogiilor fonetice la care se apela în trecut pentru a explica unele probleme demografice de interes național. Astfel, ne arată Nagy Levente, nu doar *Covinum* a devenit *Corvinum* prin metode deducționiste deloc sigure, ci, în urma manevrelor lingvistice ale aceluiași Ransanus, și *Valahia* s-ar fi format după numele unui comandant roman pe nume Flaccus.

Trecând la următorul capitol, autorul ne introduce în viziunea lui Bonfini cu privire la apariția corbului și a inelului pe blazonul Huniazilor. Acesta este convins că nu există nicio legătură între familia romană a Corvinilor și miturile de largă circulație. Bonfini e de părere că ele sunt doar metode propagandistice de ponegrire a imaginii lui Matia din partea vrăjmașilor nemți în frunte cu Ulrich II, autorul născocirii. Conteale a propagat nașterea lui Ioan ca fiu nelegitim al regelui Sigismund și al unei nobile valahe. Potrivit acestei povești, la aflarea sarcinii, Sigismund i-a oferit daruri din belșug viitoarei mame a lui Ioan, printre care un inel. Totodată, i-a ordonat ca după creșterea copilului, acesta să-i fie trimis împreună cu inelul pentru a-l putea recunoaște. Ca în orice basm, probele nu au întârziat să apară. Femeia s-a căsătorit cu un valah nobil. Într-o zi, când pruncul stătea în brațele mamei, un corb s-a năpustit asupra lor, furându-le inelul. Femeia, speriată, l-a chemat pe soțul ei, acesta rânind corbul și recuperând inelul. În cele din urmă dorința inițială a regelui este îndeplinită, întrucât mama lui Ioan îl trimite pe tânăr la acesta⁸.

⁸ Antonio Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, trad. Kulcsár Péter, Budapesta, Editura Balassi, 1994, p. 290–295, *apud* Nagy Levente, *op. cit.*, p. 21.

Așadar, Bonfini propune o altă teorie, și anume că Huniazii sunt descendenții Corvinilor romani, iar motivul corbului și al inelului apar pe blazon, spune el, pur și simplu datorită acestei înrudiri. Bonfini se întreabă retoric: Ce altceva să fi reprezentat mai bine Corvinii decât corbul?

În contrast cu Bonfini, Heltai Gáspár acordă credibilitate teoriei pe care umanistul italian a încercat să o deconspire, și, cel puțin, o vede mai plauzibilă, ficționalizând-o după bunul plac.

Din capitolul *Corbul și Corvinii români* aflăm că păsările răpitoare au pătruns în heraldica spațiului carpato-danubiano-pontic în secolul al XIV-lea, în același timp cu apariția lui Negru Vodă pe acest tărâm. Numai că prioritar a fost vulturul, fiind succedat de corb abia un secol mai târziu. În acest context, Nagy Levente reproduce în cartea sa pecetea lui Mircea cel Bătrân, din 1390, respectiv pe cea a lui Radu cel Mare, din 1497. Deși corbul a prevalat în heraldica secolelor XVI–XVII, vulturul a reușit să-l abolească la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, odată cu trezirea conștiinței naționale. Pentru o privire de ansamblu a duelului celor două păsări pentru ocuparea blazoanelor de prim rang, spiritul demonstrativ al lui Nagy Levente ne trimite la studiile lui Andrei Veress⁹, respectiv Ileana Căzan¹⁰. Capitolul cuprinde și alte blazoane, printre care cele ale lui Nicolae Pătrașcu, Radu Șerban Basarab, Huniazi, Radu Vodă sau Mihai Pătrașcu. Cititorul poate depista singur cele cinci-șase elemente care se repetă în câteva dintre aceste simboluri ale nobleții: corbul, inelul, crucea, leul, coroana, vulturul, soarele și luna.

Demn de remarcat este și efortul cronicarilor vremii de a descoperi legături mitologice, heraldice, genealogice sau demografice între personalități și statute. Studiul lui Nagy identifică și propune surse moderne solide din care reiese că „înainte de moartea lui Matei, niciodată nu s-a întâmplat ca un maghiar să îi atribuie lui Ioan sau lui Matia numele de Corvin”¹¹, dar, totodată, că nici cei din familia lui Mihnea nu se semnav cu acest titlu nobil, tendința fiind promovată exclusiv de cronicari străini, preponderent polonezi (p. 48).

În următoarele capitole din prima parte a cărții, acribia de filolog a lui Nagy Levente divulgă scopul urmărit al cronicarilor vremii. Profesorul universitar din Budapesta susține că în secolele discutate existau motive migratoare tipice legendelor (și, deci, că e puțin probabil ca influența mutuală să se fi exercitat pe cale pur literară) unde unui personaj supranatural, născut în circumstanțe fantastice, îi este menit să îndeplinească fapte eroice. În lupta unor familii pentru statute nobile tendințele simbolistice s-au dovedit chintesențiale, fiind asimilate atât de heraldica valaho-maghiară, cât și de cea poloneză (începând cu secolul al XVI-lea).

Astfel, autorul aduce în discuție legătura dintre autoreprezentările familiei Mihnea, respectiv Krašinski. Cercetarea nu scapă din vedere elementele care au contribuit la formarea identității corviniene pe tărâm polonez. Dintre ele, alături de efectul-Bonfini, sunt trecute în revistă sarmatismul și, nu în ultimul rând, integrarea personalității lui Báthory în cultele Matia și Attila, constituind, astfel, imaginea unui conducător potrivit din punct de vedere ideologic pentru a reprezenta și a resuscita imperiile maghiaro-hunice respectiv sarmato-poloneze.

Ultima parte a cărții înglobează un set de eseuri care îl au în centru pe palatinul Esterházy Pál. Sunt urmărite îndeaproape argumentele acestuia expuse de-a lungul reconstituirii genealogiei sale. Căile prin care el va încerca să-și adeverească descendența din Dracula și din Huniazi vor purta titlul de *Trophaeum*, respectiv *Simulacrum*. În cadrul lor, Nicolaus Olahus va căpăta un rol aparte, acesta reprezentând o importantă punte de legătură între palatin și strămoșii săi de sânge albastru. Odată cu apariția pe scena socio-politică a marelui istoriograf și guvernator al Ungariei din secolul al XVI-lea, contrastele de identitate

⁹ *Originea stemelor țărilor române*, „Revista Istorică Română”, 1931.

¹⁰ *Imaginar și simbol în heraldica medievală*, București, Editura Silex, 1996.

¹¹ Kulcsár Péter, *A Corvinus-legenda in Mátyás király*, Budapesta, Editura Akadémiai, 1990, p. 28 apud Nagy Levente, *op. cit.*, p. 17.

dintre români și maghiari prind contur, aspect reflectat în *dorința sa de a descinde* (p. 83) mai degrabă din neamul lui Ioan de Hunedoara, decât din Dracula. Nagy Levente înserează presupusul arbore genealogic al lui Nicolaus Olahus, surprinzând trei generații din predecesorii săi. Capitolul se încheie cu exemplul lui Zrínyi Miklós, poet prin ale cărui versuri este întipărită reabilitarea imaginii lui Ioan de Hunedoara din secolul al XVII-lea. Nașterea sa „în afara căsătoriei” nu va mai reprezenta o pată pe renumele celui care a fost voievod al Transilvaniei: „Chiar dacă omul ar ieși din pământul scurmat de porc, numai om să fie”¹².

În concluzie, cartea lui Nagy Levente este un amplu studiu de heraldică și genealogie a secolelor XV–XVIII, urmărind importanța acordată și manevrele întreprinse de către intelectuali și domnitori români, maghiari respectiv polonezi. Cartea pune în lumină documentele grăitoare de mituri și realități ale vremii după care s-au ghidat dinastii întregi, desigur, nu înainte să-și fi ajustat propria istorie la ele. Sunt conving că acest volum complex din punct de vedere istoric și savuros în ceea ce privește sursele mitologice (re)vizitate are toate șansele să deschidă drumul unui nou val de cercetări asupra interacțiunii simbolurilor vizând identitatea popoarelor central-est europene din intervalul secolelor XV–XVIII.

Florin Cioban
Universitatea ELTE Budapesta, Ungaria/
Universitatea din Oradea, România

Cătălina Iuliana PÎNZARIU, Neologismele românești cu etimologie multiplă latino-romanică, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2014, 216 p.

Lucrarea de față reprezintă încununarea activității doctorale și rezultatele studiilor întreprinse sub îndrumarea profesorului universitar Petru Zugun, în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Demersul autoarei este, de fapt, un proiect pilot prin care își propune analiza neologismelor românești cu etimologie multiplă latino-romanică, pentru literele D, U și V din trei dicționare reprezentative pentru limba română contemporană, și anume: *Dicționarul limbii române*, *Micul dicționar academic* și *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, ediția din 2006. Sunt investigate, astfel, peste 50.000 de pagini de dicționar, informațiile fiind corelate și cu alte dicționare moderne și de specialitate, cum ar fi: Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, DEX, ediția din 1975, precum și două dicționare neologice – ediția a treia, din 1986, a *Dicționarului de neologisme* realizat de Florin Marcu și Constant Maneca, precum și *Marele dicționar de neologisme*, din 2002, al lui Florin Marcu.

Studiul reprezintă, așa cum menționează și autoarea, o analiză parțială a împrumuturilor neologice cu etimologie multiplă. Așa cum au observat inclusiv cercetătorii străini limba română este un adevărat paradis al împrumuturilor, de aceea această cercetare este mai mult decât necesară pentru evidențierea tendințelor actuale ale lexicului românesc. Cartea este structurată în trei capitole urmate de concluzii și de patru anexe, în care sunt prezentate sub formă de tabele neologismele analizate.

Primul capitol al cărții, *Studii românești despre etimologia multiplă*, reprezintă o parte teoretică absolut necesară pentru o astfel de analiză. El cuprinde o trecere în revistă a studiilor despre etimologia multiplă din lingvistica românească, despre modalitățile utilizate în stabilirea etimologiei cuvintelor, cât și despre tipurile de etimologie multiplă care au favorizat pătrunderea și adaptarea neologismelor în limba română.

¹² A *Bibliotheca Zriniana története*, p. 164.

Trecând în revistă realizările românești în domeniul lexicografiei secolului al XIX-lea, autoarea evidențiază meritul primului dicționar academic românesc realizat de A.T. Laurian și I.C. Massim, *Dicționarul limbei române*, referitor la etimologia cuvintelor. O prima remarcă este faptul că cei doi lexicografi consideră că sursa de împrumut a unui termen nu trebuie căutată doar într-o sigură limbă atunci când cuvintele corespondente există în mai multe limbi aflate în contact direct sau indirect cu limba română. Pentru ei etimologia multiplă este atât o necesitate, cât și o realitate, întrucât neologismele înregistrate de ei au o proveniență multiplă. Uneori, indicațiile etimologice devin adevărate explicații enciclopedice și aici ne referim la cuvintele de origine franceză, formate din elemente grecești, pentru care cei doi lingviști indică sistematic elementele componente grecești ale etimoanelor franceze (este vorba de termeni precum *manometru*, *metafizic*, *metrologie*, *metronom*, *microscop*, *morfologie* și altele).

Cel de-al doilea capitol, *Influențe lingvistice și extralingvistice europene în limba română*, evidențiază atât beneficiile influențelor culturale din diferite domenii, asupra limbii române, dar și necesitatea unor astfel de contacte lingvistice cu limbile de cultură europene. Autoarea subliniază faptul că limba română a avut contacte cu alte limbi europene, atât datorită vecinătății – acest lucru favorizând un contact permanent, o conviețuire între vorbitorii diferitelor limbi – cât și datorită influențelor culturale care au favorizat transferul de informații și de ideologii occidentale, în spațiul românesc. Toate aceste influențe au reprezentat un factor de progres cultural și lingvistic pentru societatea românească, indiferent dacă a fost vorba despre limbile latino-romanice sau nu. Așa cum menționează autoarea „originea neologismelor românești pune, așadar foarte multe probleme, iar complexitatea acestei probleme se explică prin faptul că majoritatea neologismelor românești provin din surse multiple, la constituirea vocabularului neologic al limbii române moderne contribuind mai multe limbi de cultură precum: latina savantă, neogreaca, germana italiană, franceza și maghiara” (p. 46).

Al treilea capitol, *Dimensiuni ale neologizării: categorii de unități lingvistice cu etimologie multiplă*, analizează neologismele de la cele trei litere din dicționarele menționate mai sus. Motivul pentru care au fost alese doar aceste trei litere este legat de *Dicționarul limbii române*, apărut sub egida Academiei Române. Literele *D*, *U*, *V* au o apariție recentă, fiind realizate de cele trei colective de lexicografi de la institutele de cercetare lingvistică din București, Cluj și Iași. Fiind un dicționar istoric și academic, DLR reprezintă cea mai complexă lucrare din domeniul lexicografic românesc și, bineînțeles, cea mai extinsă. De aceea, prin analiza acestor litere se poate scoate în evidență atât concepția despre etimologia multiplă a cercetătorilor din cele trei colective lexicografice, cât și stadiul actual al cercetărilor în domeniul etimologiei multiple.

Autoarea, folosind indicațiile din dicționarele studiate, identifică termenii cu etimologie multiplă și îi ierarhizează după statistici proprii, argumentând interferențele influențelor lingvistice în cazul elementelor latino-romanice, dar și a celor neromanice. Prin selectarea acestui corpus, considerat reprezentativ pentru limba română, Cătălina Pînzariu și-a propus să evidențieze modul în care limba română a fost și este influențată de limbile europene: „Varietatea etimologică, precum și diversitatea termenilor împrumutați, reprezintă efectul schimbărilor sociale, al evoluției vieții sociale a omului, care reflectă prin cuvinte și prin implicarea cunoștințelor sale viziunea proprie asupra lumii în care trăiește” (p. 20). În această analiză nu au fost doar inventariate soluțiile etimologice menționate în dicționarele studiate, ci, în cazul în care unii termeni aveau doar etimologie unică, s-a optat pentru o etimologie multiplă, dar și invers, unor termeni li s-a propus etimologia unică în locul celei multiple, și, nu în ultimul rând, altor cuvinte cu etimologie multiplă s-a preferat fie o etimologie complementară, fie una adițională. Toate aceste modificări sunt argumentate minuțios de autoare în încercarea de a nu minimaliza nicio influență culturală, ci de a prezenta cât mai detaliat posibil adaptarea neologismelor pe terenul limbii române.

Un alt element subliniat de autoare este legat de faptul că „neologismele cu etimologie multiplă latino-romană se caracterizează, uneori, prin bogăție semantică, ele având posibilitatea de a exprima o paletă de sensuri mai variată decât în limba latină sau chiar în limbile romanice luate fiecare în parte” (p. 197). Și aceasta se datorează faptului că fiecare limbă care a intermediat un împrumut de la latină la română și-a pus amprenta asupra aceluși lexem, fie formal, fie semantic, prin îmbogățirea conținutului cu noi accepțiuni sau prin specializarea lui. Prin aceste influențe, aceste cuvinte se delimitează de corespondentele lor latinești, având o evoluție diferită.

În concluzie, identificarea istoriei unor lexeme, a limbilor prin care acestea au trecut, a influențelor suferite, într-un cuvânt, a etimologiei corecte, este cu siguranță un demers dificil, iar informațiile nu sunt ușor de evidențiat. De aceea, cercetătorul trebuie să țină cont atât de realitatea culturală specifică epocii în care a avut loc împrumutul, cât și de legile schimbărilor fonetice specifice fiecărei limbi, prin care acel împrumut a ajuns din limba-sursă în limba-țintă.

Marius-Radu Clim

*Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România*

Simona POPESCU, **Autorul, un personaj**, Pitești, Paralela 45, 2015, 331 p.

Cartea Simonei Popescu, *Autorul, un personaj*, reprezentând teza de doctorat a autoarei, nu-și propune să aducă o soluție a problemelor pe care le relevă, ci formulează abil un șir de întrebări și de problematici cu privire la condiția autorului. Întrebări care stau sub zodia privirii mirate a Pisicii din Cheshire, personajul lui Lewis Carroll, dominând încrângătura cărților de joc din *Alice în Țara Minunilor*; chiar sub Pisică, figura încruntată a Reginei de Cupă, parcă avertizându-ne cu privire la seriozitatea teoriei literare.

După ce, de la Flaubert încoace, al cărui autor este *prezent pretutindeni și vizibil nicăieri*, teoria și critica literară își pun problema prezenței (sau a vizibilității) autorului, Simona Popescu încearcă să revină asupra subiectului, într-un mod evident complice, deoarece ea însăși este autor de literatură. În primul rând, există o nevoie concretă de a resimți prezența autorului; nici măcar critica literară nu poate ființa în absența acestuia. Cu atât mai mult cititorii, care, începând să se îndepărteze de condiția anonimilor ce consumă și afirmându-se drept reper concret, au în față un autor care poate fi „văzut, auzit, judecat” (p. 23).

O primă problemă asupra căreia se oprește Simona Popescu o reprezintă cea a *subiectivității*; există *obiectivitate și subiectivitate*, iar aceasta din urmă pare a se despărți de autorul real. Nu cumva atunci subiectivitatea se confundă cu omnisciența, care ar reprezenta o formă de onestitate? În orice caz, subiectivul și obiectivul ca direcții fundamentale în istoria literaturii universale se dovedesc a fi artificiale și servesc unei expedieri rapide a problemei, mai ales că, așa cum ne previne Simona Popescu pe bună dreptate, autorul tot își va dezvălui secretele, „cu sau fără voia sa” (p. 36) prin textele pe care le scrie. Atunci, *dumnezeul* care era autorul ar trebui înlocuit cu *omul*, iar Simona Popescu încearcă să-i descifreze chipul în primă instanță îndreptându-se asupra picturii și a cinematografului. Interesantă încercare, dar în pictură există o anumită distanță fizică al cărei rol nu trebuie neglijat, astfel încât paralela nu ar fi întrutotul relevantă. Concluzia primei părți se cuvine totuși evidențiată: opera dă naștere unui alt eu, cel auctorial, sensibil modificat, ceea ce este și o garanție a faptului că lectorul nu va putea ajunge nicicând la el.

Prima postură asupra căreia se oprește Simona Popescu este cea a autorului tradițional ; în modernism, autorul aparține operei, iar aceasta din urmă își arogă dreptul de a-l „ucide”. Paradoxal însă, autorul tradițional acreditează impersonalizarea drept o formă de putere; mai mult chiar, în cazul în care vorbește la persoana I, el poate fi acuzat de „prefăcătorie”. Simona Popescu trece în revistă riguros toate luările de poziție ale teoreticienilor cu privire la această „prefăcătorie”, observând că scriitorul modernist își împrumută cel mult vocea propriilor personaje sau o „deviază” spre jurnal.

A doua ipostază, cea a „morții autorului”, este în special *moartea trufiei Autorului*, a pretenției acestuia de a se afla deasupra tuturor. Este întrucâtva o moarte falsă, deoarece Simona Popescu ne arată că acum apare în scenă un nou autor, cel *imprevizibil*, stânjenit îndeosebi de cultul propriei condiții.

În sfârșit, a treia atitudine modernă este cea *postmodernistă*, în care autorul își îndeplinește visul de a scrie și despre sine, ajungând chiar, în anumite variante, să fie mai important decât opera. Simona Popescu parcurge variantele succesive – autobiografie, autoficțiune –, relevă ambiguitățile acestora, hibridizările care le caracterizează, evidențiază diferitele modalități de a le clasifica, e interesată de raportul dintre ficțiune și adevăr : autoficțiunea își pierde statutul de îndată ce survine neverosimilul în logica povestirii, întrucât minciuna a devenit din ce în ce mai mult o particularitate a cadrului (auto)biografic : „Scriitorul știe că, dacă vrea să fie citit, trebuie să (și) mintă!” (p. 83). Mai mult, analiza faptelor reale presupune o interpretare, care creează și ea o formă de ficțiune. Simona Popescu se oprește și asupra ipostazei autorului în calitate de cititor al propriei ficțiuni, întrucât, de altfel, efortul de a submina distincția dintre eul empiric și cel auctorial este tipic postmodernist.

Când vorbește de aplicarea acestor concepte în sfera romanului românesc, Simona Popescu se deplasează cu ușurință de-a lungul istoriei romanului nostru interbelic și postbelic. Deși observă cu finețe că „obsesia scriitorilor interbelici era *autenticitatea*, aceea a scriitorilor anilor '60–'70 va fi *puterea*” (p. 103), autoarea pare mai puțin interesată de mecanismul aflat în spatele acestei schimbări de paradigmă; nu este oare în cauză, întrebăm noi, mai degrabă un resort ideologic, izvorât din gândirea frământată a *obsedantului deceniu* ? Iar întrebările care ar putea fi puse se multiplică, pe măsură ce Simona Popescu avansează în analiză, concentrându-se asupra romanului postbelic : era oare necesară reabilitarea persoanei I singular, clamată zgomotos de Mircea Horia Simionescu ? se mai poate vorbi de paradigma subiectiv – obiectiv? care este relevanța observației lui Radu Petrescu, potrivit căreia literatura nu poate fi decât subiectivă? Chiar dacă nu-și propune să răspundă tuturor acestor întrebări, Simona Popescu ne relevă alte posibile ipostaze : cea a lui Livius Ciocârlie, care ar lua peste picior confesiunea, aparentul refuz al acesteia de către Gheorghe Crăciun, căruia-i place totuși să pună în abis relația creator – operă prin câte o întâlnire dintre naratorul operei și creatorul acesteia și care-l vede pe scriitor „condamnat la ficțiune” (p. 135), întrucât, oricât ar fi obsedat de autenticitate, scriitorul trebuie să dispună de un personaj în spatele căruia să se poată ascunde. Mircea Nedelciu se amuză să inventeze false voci confesive ale autorului, spre a-l avertiza apoi imediat pe cititor asupra posibilei confuzii. Preluând ideea lui Andrei Bodiș, potrivit căruia creația lui Mircea Cărtărescu este plină de măști, Simona Popescu o transformă în povestea creației unei adevărate mitologii, părănd a vedea în Autor pe cel care se află în spatele scriiturii, dar fără a valorifica poate suficient caracterul (adesea) ironic al scriiturii cărtăresciene.

Abordând problema autenticității, Simona Popescu observă o anumită rezistență la „subiectiv”, autorul refuzând adesea să spună adevărul despre propria persoană, dar acceptând cu complezență să-l dezvăluie „despre un personaj cu care lasă uneori să se înțeleagă că se identifică” (p. 148). Nu duce însă oare acest gest la exacerbarea subiectivității, iar în altă variantă, la înlocuirea subiectivității cu un „surogat de subiectivitate” (p. 101) ? Autorului îi este din ce în ce mai greu să se retragă din propria operă, fapt vizibil și în modul în care Mircea Eliade își evidențiază propria scriitură „personală”, inclusiv în opera sa științifică, dar mai ales în felul în care cultivă jurnalul,

extrapolat cu generozitate în creația sa literară. Mostră de spontaneitate mimată, jurnalul pune pentru Simona Popescu problema autenticității, ceea ce ar presupune negarea oricărui „pact” care să permită construirea unui sens unitar al unei existențe, mai ales în condițiile în care sinceritatea nu poate fi atestată cu desăvârșire. Dovadă în acest sens stau și unele mărturisiri...parțiale: Constantin Noica nu crede în cunoașterea de sine, Blecher admite că tot ceea ce afirmă a fost cândva adevărat. Abia odată cu postmodernismul autenticitatea este cu adevărat admisă drept o convenție, ceea ce duce și la o deplasare a accentului, sesizată de Simona Popescu într-o concluzie valoroasă: „Marea diferență dintre moderniști și postmoderni este aceea că autenticitatea în cazul celor dintâi aparține personajelor, în cazul celorlalți, autorilor” (p. 185).

În final, Simona Popescu se oprește asupra problemei identității, atenția fiindu-i atrasă de pluralitate, de achiziția de noi identități, pentru a se concentra asupra unui eu dispersat (spre a relua formula lui Roland Barthes) ; întrucât autorul își acceptă alteritatea, procesul în sine al căutării identității are primatul în fața unei adevărate finalități a acestuia, identitatea fiind acceptată drept o realitate fluctuantă, chiar aleatorie. În fapt, multiplicitatea, fragmentarismul, refuzul coerenței sunt simptome tipic postmoderniste. Simona Popescu întărește neîncetat ideile din jurul subminării identității : detașarea autorului de acel „altul” care devine prin ficționalizare, preferința pentru dispersare, promovarea dizolvării identității – toate conjugate, paradoxal, cu plăcerea descoperirii identității ca problematică. Fiind centrală în prozele postmodernilor (Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Livius Ciocîrlie), identitatea traversează astfel diferite forme, de la ficționalizarea trecutului de către Mircea Horia Simionescu la autoironia la care recurge Livius Ciocîrlie, la duplicarea propriului eu auctorial în cazul lui Mircea Nedelciu și la inventarea unui trecut cu un eu proiectat la scară cosmică în cel al lui Mircea Cărtărescu.

La fel de interesante sunt și anexele, care cuprind considerații fragmentare și confesiuni, cu note de subsol ce depășesc adesea, în spirit camilpetrescian, textul propriu-zis. Sunt fragmente din texte publicate, dar și scurte străfulgerări confesive, gânduri care apar și dispar asemenea Pisicii din Cheshire, măști ale autenticei Simona Popescu (oare ?), idei relevante probabil (atunci de ce nu au fost ele incluse în textul cărții ?), nenumărate citate (modalități de a plăti datorii ?). *Autorul, un personaj* este astfel o carte despre autorii care se caută pe ei înșiși printre nenumăratele personaje și texte, o carte inteligentă, curajoasă prin întrebările pe care le formulează, inventivă prin răspunsurile pe care le dă (sau nu...).

Răzvan Ventura
Universitatea București,
România

Elena PRUS, *Literatura universală. Transcendere a capitalului cultural. Multilingvism și culturi în dialog*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2014, 207 p.

De înaltă ținută științifică, relaționând istoria culturii cu comparatismul, teoria receptării, sociologia literaturii și poetica, volumul *Literatura universală. Transcendere a capitalului cultural* este o incitantă pledoarie în favoarea reactualizării conceptului de literatură universală, în contextul studiilor literare contemporane de profil.

După luările de poziție teoretice ale lui Adrian Marino și Dan Grigorescu, lucrarea Elenei Prus este o substanțială contribuție aplicativă la conturarea mai curând a ceea ce Marino numea o *poetică comparatistă*. Dezvoltându-și scrierea pe reperlele unei totale deschideri

în ample și diverse spații culturale, implicit, autoarea dă o replică proprie acestei concepții, fără a o infirma în esență, ci nuanțând conceptul original, reformulându-i tehnic substanța.

Astfel, cuprinzând eseuri consistente din culturi, sfere ale literaturității, formule estetice diferite – de la extremele mapamondului, de la E. Cioran (*Complexul etnic cultural românesc: modelul Cioran*) la J. L. Borges (*Perspectiva textului infinit, Borges între intertextualitate și hipertext*) sau la spațiul canadian (*Nomadismul ritmat de Istorie în proza neo-québécoază*) – sau studii de sinteză asupra unor fenomene culturale contemporane (*muzeealizarea, universalizarea valorilor, migrarea*), volumul Elenei Prus ilustrează în subtext esența originară, goetheană și dăinuirea în timp a relevanței caracterului operațional al domeniului.

Spiritul analitic asociativ, dezbateră de profunzime a unei ample problematice specifice fenomenului cultural/ literar contemporan trădează aderența și formația autoarei la școala franceză. De altfel, impresionanta carte de vizită, stagiile de studiu, cercetare și documentare la: Fundația Maison des Sciences de l'Homme din Paris, Universitatea Sorbonne (Paris III) și Sorbonne Nouvelle (Paris IV), Centrul de Studii Europene (Strasbourg II) sunt numai câteva repere semnificative în acest sens, din bogata activitate a cercetătoarei.

Structura însăși a lucrării atestă solida (in)formație, acuratețea cu care Elena Prus construiește discursul științific, cu o argumentație care valorizează apetența disciplinei pentru noile perspective de reflecție în varii domenii: geo și socio-poetica (*Migrarea: grandoarea și mizeria iluziilor, Complexul etnic cultural românesc: modelul Cioran, Nomadismul ritmat de Istorie în proza neo-québécoază*), hermeneutica (*Hertha Müller: hermeneutica dictaturii*), poetica (*Moda ca po(i)etică a creației, Perspectiva textului infinit: Borges, între intertextualitate și hipertext, Hipersemnul sonetului la Paul Miclău: coagularea și hemoragia sensurilor*), imagologia (*Visul și memoria – metafore proustiene ale imaginarului, „Nisipul mișcător” al jurnalismului în viziunea lui Matei Vișniec*), comparatismul original (*Noutatea – semn distinctiv al modernității,*)

Antologie de studii autonome, fiecare de interes pentru perspectiva și modalitatea specifică de focalizare asupra subiectului, volumul reliefează viziunea unitară și coerentă a comparatistei asupra problematicei post(post)modernității, în condițiile mobilității spirituale și existențiale a creatorilor contemporani. Ansamblul scrierii identifică, descrie și ilustrează copios și convingător principalele coordonate universale ale epocii noastre. Astfel, conceptul de *literatură universală* se resemantizează, menținându-și sugestia proporțiilor și diversității referentului, dar în condițiile remodelării contextului, extins de la filozofico-estetic spre antropologic (ca mental individual/colectiv) și psiho-social.

Un articol foarte concentrat, prefațează ansamblul cu o necesară definire sintetică a modernității, în termenii identității sale cu ideea de noutate (*Noutatea – semn distinctiv al modernității*). Din această perspectivă, autoarea ia atitudine și în privința limitei inferioare a modernității, în opoziție cu alte opinii (care plasează această limită la nivelul Renașterii, în jurul momentului descoperirii Americii sau marcat de revoluția burgheză din Anglia secolului al XVII-lea). Elena Prus fixează această limită la cea a revoluției franceze, afirmarea modernității fiind, în opinia comparatistei, marcată de contribuția teoretică și la nivelul practicii de creație a lui Baudelaire. Raportate la experiența estetică anterioară a umanității, pare să conchidă cercetătoarea, ultimele două secole stau sub semnul modernității ca schimbare novatoare, realizată într-un ritm alert, unic.

Este vorba și aici de opțiunea autoarei, pe linia școlii franceze, de la Thibaudet la Claudon, de punere a conceptului „sub semnul distinctiv” al inovației, – progresului, actualului – în opoziție cu consacratul, tradiționalul, eternul imuabil (presupus de termenii *antic, clasic, canonic* vehiculați de estetica franceză încă din secolul al XVII-lea).

Pe coordonatele acestei orientări, volumul abordează în continuare aspecte definitorii ale literaturității contemporane, ca reflex al unei dinamici a *noului*, în contextul depășirii epocii Gutenberg și al crizei de valori a societății postindustriale.

O primă trăsătură, am spune coordonata cadru a culturii/literaturii europene în viziunea Elenei Prus este *muzealizarea*. Abordarea conceptului prilejuiește autoarei o foarte erudită sinteză și o interesantă asociere critică a principalelor puncte de vedere teoretice consacrate în acest sens (de la Erving Goffman și Gérard Leclerc până la Mario Vargas Llosa). Incitantă este în acest studiu și ilustrarea impactului tendinței asupra culturii europene, prin sugestiva trimitere la eseistica Iliosiană și mai ales la polisemia simbolică a romanului lui Pamuc, *Muzeul inocenței*. Elena Prus sugerează astfel că, definind un reper al apetenței contemporane pentru spectacol, al nevoii de divertisment a omului corporatist, fenomenul muzealizării ar trebui considerat totodată și o sugestivă cheie de lectură a creațiilor din labirintul literaturității contemporane, nu numai ca o tendință a contextului și a receptorului/consumator de imagine artistică. Implicit, comparatista sugerează o importantă temă actuală, de urmărit în dezvoltarea ei universală, ceea ce readuce pe tapet, în subtext, necesitatea continuării reperelor vechii noastre discipline.

În strânsă legătură cu această noutate dinamică a modernității, ca un corolar al ei, Elena Prus remarcă *Unitatea paradoxală a culturii europene: universalitatea valorilor comune și diversitatea expresiilor*. Studiul omonim constituie punctul de rezistență al volumului, concentrând principalele argumente ale unei perspective comparatist-universaliste, reactualizate pe fondul unei noi hermeneutici culturale, pe care ne-o propune de fapt cercetătoarea.

Trecând în revistă, cu preocuparea constantă pentru consistența bibliografică a trimiterilor, principalele perioade de unitate geo-politică și „diacronia erelor culturale”, autoarea demonstrează convingător că „Europa recurge la o *conversiune și adaptare conceptuală permanentă* [ș.a.] spre deosebire de cealaltă parte a Occidentului, Statele Unite, care acordă prioritate unității, tradiția europeană se fundamentează pe pluralitate. [...] Bătrânul continent nu are unitate decât în și prin *multiplicitate*. [...] Realitatea demonstrează că nu există decât o *Europă a diferențelor*, piloni pentru identitatea națională și, eventual, supranațională fiind rasa, originea, limba și religia. [...] Pe de altă parte, *cosmopolitismul european* este un dat consemnat de mai multe secole”. Pornind de la aceste premise teoretice, autoarea conchide că modul de abordare al fenomenului cultural universal, recte al literaturii, se polarizează asupra modelelor și formulelor europene și cunoaște în timp un polimorfism al disciplinelor de profil, în funcție de accentul pus pe identitate („literatură universală”, „literatură europeană”) sau pe alteritate („literatură comparată”). În finalul studiului, din perspectiva aplicării teoriei receptării, Elena Prus pledează pentru o abordare a alterității naționale, ca vector al ansamblului identitar european.

Delimitându-se de teoria originară a lui H.R. Jauss și a școlii de la Konstanz, care abordea receptarea la nivelul individual, al lectorului, autoarea propune o interesantă aplicare a principiilor receptării – preluată mai curând din teoria comunicării – la studiul relațiilor dintre literaturi. Lucrarea oferă astfel de fapt o remodelare a conceptului de literatură universală, readucându-l în actualitate. Spre deosebire însă de școala tradițională franceză, Elena Prus deplasează accentul de la istoricul și mai ales de la (re)sursele relațiilor literare, spre mecanismul lor de funcționare în plan estetic/de concepție. În acest punct considerăm că se concentrează noutatea viziunii comparatistei, care, prin abordarea nuanțată a fenomenelor receptării, reatașează domeniul, numit în continuare (!) literatură universală, la imagologie și istoria culturii și a mentalităților. „Astfel, vom concluziona că identitatea culturală și literară a Europei încă trebuie esențializată, mizând în continuare pe elemente-forțe de apreciere, cum ar fi creația, tradiția, importarea, exportarea, selectarea, în definitiv – receptarea”.

Un diptic de studii, aplicate la spațiul literaturii basarabene, ilustrează importanța și proteismul aspectelor receptării în modelarea identității estetice și de viziune în cultură. Ele atrag atenția asupra unei literaturi cu un statut aparte, de certă aderență la valorile europene, spre care aspiră constant (*Migrarea: grandoarea și mizeria iluziilor*), dar și cu condiționări și presiuni specifice, care îi modulează *Identitatea națională între rural și pseudourban*.

Un ciclu de trei eseuri din cadrul volumului, abordează personalități literare românești, care practic acoperă vârste distincte ale modernității autohtone, ca etapă de afirmare a spiritului ei european: modernismul interbelic (E. Cioran), neomodernismul anilor șaptezeci (Paul Miclău), postmodernismul (M. Vișniec). Punctul de confluență al acestora, arcul peste timp pe care îl conturează în subtext exegeta, îl constituie argumentarea vocației europene a literaturii române moderne, prin poziționarea filozofică – teoretică (la E. Cioran), simbolic expresivă, formulată în termenii creației, scriitoricești și jurnalistice de ținută (la M. Vișniec), lirică (la P. Miclău) – a autorilor față de esența însăși a spiritualității europene.

Astfel, în scrierile lui Cioran abordate în studiul *Complexul etnic cultural românesc: modelul Cioran*, Elena Prus identifică de fapt un spirit continental activ, dinamic, militant și militarist, de conchistă, propriu „marilor culturi” ale Occidentului, în contrast cu care filozoful situează „mica cultură română”, marcată de resemnare și (auto)marginalizată prin tradiționalism, și caracter patriarhal-rural.

În sonetele lui Paul Miclău, analizate în termenii și din perspectiva poeziei (în *Hipersemnul sonetului lui Paul Miclău: coagularea și hemoragia sensurilor*), comentatoarea identifică reflexe ale lirismului românesc (de la Eminescu la Bacovia, de la Macedonski la V. Eftimiu), grefate pe substanța formală și ideatică a experienței galice. Elena Prus explică astfel faptul că, „depășind frontierele sonetului românesc, autorul se înscrie în mod organic în contextul sonetului francez”. Prin aceste considerente, izvorâte dintr-o analiză aplicată de text, opera poetică a semioticianului Paul Miclău dobândește ineditul aspect de ilustrare a esenței identității europene, care își găsește la autorul român mărcile alterității.

Scriitor și jurnalist european contemporan, în studiul consacrat de Elena Prus („*Nisipul mișcător*” al jurnalismului în viziunea lui Matei Vișniec), Matei Vișniec, expresie a proteismului creator („nisipul mișcător”), a mobilității și adaptabilității, apare ca un reflex al identității europene – a spiritului modern care reflectează asupra sieși. Autoarea pare să conchidă că în sferile sale de acțiune literară, Vișniec își identifică de fapt critic-demascator și, pe alocuri, (auto)parodic, propriile coordonate definitorii ca *homo-europeus, hic et nunc*: „dezordinea”, „transparenta”, „informația spectacol”. În plus, scriitorul, în spiritul postmodernismului, căruia îi aparține estetic, „propune spargerea strategiilor narative și compoziționale obișnuite”, pentru ca prin investigare și reflecție reevaluatoare să „repună lumea în drepturile normalității și esteticului”.

Eseurile consacrate de autoare literaturii universale atestă apetența disciplinei pentru analiză – restrânsă în formula originară a universalismului, axat pe descriptivism și diacronie –, tentația asocierilor/ analogiilor proprii comparatismului și absorbția noilor perspective analitice. Astfel, *Visul și memoria – metafore proustiene ale imaginarului* reflectă temeinica stăpânire de către eseistă a principiilor psihocriticii și imagologiei și plasează studiul în cadrul exegezelor remarcabile în sfera receptării operei proustiene, prin pertinenta concluziilor: „Memoria este o forță activă a conștiinței, care permite orientarea printr-o multitudine de impresii noi. Realul rupt de amintire, realul nou nu constituie pentru Proust un real autentic [...]. Trecutul la Proust este mereu expus unor explicații retroactive. [...] Revalorificând și reapreciind trecutul, memoria permite imaginarea altor posibilități de interpretare a fenomenelor”.

Eseul dedicat Herthei Müller pune o serie de probleme specifice literaturii „est-etice”, și proprii tematicii universului concentraționar. *Hermeneutica dictaturii*, pe care o identifică Elena Prus în opera scriitoarei conturează formele de structurare și impactul psiho-social al dictaturii, implicând surprinderea „pe viu” a trăirilor în contextul situațiilor de criză, dramatizarea rupturii/înstrăinării fizice de locurile natale și înstrăinării spirituale de sine, prin depășirea limitelor și a propriei condiții, prin (auto)exilarea în moarte, marea plecare.

Incitantă abordare a operei borgesiene, *Perspectiva textului înfinit: Borges, între intertextualitate și hipertext*, relevă pertinenta aplicării principiilor textualismului la comentariul de text din literatura universală și, implicit, ca și studiul despre Paul Miclău

constituie argumente convingătoare pentru convertirea literaturii universale ca domeniu de cercetare într-o *poetică comparatistă*.

Cuceritoare prin stil, captivantă prin arhitectura în mișcare a demonstrațiilor critice și prin spontaneitatea spiritului asociativ, fundamentat pe o solidă informație „la zi”, volumul Elenei Prus rămâne o lucrare de referință în domeniu, adresată celor mai diverse categorii de receptori: cercetători și studenți, profesioniști ai culturii și simpli cititori aflați, dincolo de sensuri, în căutarea esenței literaturii universale și a tehnicilor și strategiilor estetice de exprimare a ei.

Andreea Lupu-Vlădescu,
Universitatea „Spiru Haret”, București
România

Costa ROȘU, Scrieri despre noi românii de pretutindeni. Cărți și publicații românești din Serbia, vol. II, Zrenianin, Editura Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina / Timișoara, Editura Eurostampa, 2014, 178 p.

Costa Roșu este inițiatorul unor numeroase proiecte științifice din domeniul culturii și civilizației populare și a culturii scrise la românii din Voivodina, realizate împreună cu Institutul de Balcanologie al Academiei Sârbe de Știință și Artă din Belgrad, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române din București, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu” din Timișoara și multe alte instituții din Serbia, România sau din țările din fosta Iugoslavie. Organizator și coordonator al numeroaselor reuniuni științifice, printre care Simpozionul Internațional „Acad. Emil Petrovici – viața și opera” (1995 și 1996) și Simpozionul Internațional „Banatul – trecut istoric și cultural”, autor al circa o mie de articole, comentarii, interviuri și reportaje, publicate în presa vremii (1968–2015), al aproape 50 de studii și cercetări din domeniile: literatură, lexicografie, etnografie, folclor și aproximativ 50 de cărți despre românii din Voivodina, Serbia de Răsărit, Istria, din Croația și Muntenegru, Costa Roșu este colaborator extern al Institutului de Istorie „George Barițiu”, din Cluj-Napoca, la marele proiect al Academiei Române, *Bibliografia istorică a României*, vol. XII și XIII. Cercetător cu vocație de construcție culturală pe spații ample, Costa Roșu are o operă de cercetare impresionantă, concretizată în monografii, studii, cărți de istorie culturală, bibliografii, lexicoane. Prin *Dicționarul literaturii române din Iugoslavia 1945–1990* (1989), *Lexiconul jurnalisticii românești din Iugoslavia* (1998) și *Personalități românești din Voivodina* (2004) pune în lumină contribuția scriitorilor, jurnaliștilor și a altor oameni de cultură la construcția culturală în limba română din Voivodina. Pe lângă sintezele biografice și bibliografice, Costa Roșu a realizat și o listă a referințelor critice și numeroase consemnări a contribuțiilor, prin monografii, ale autorilor care au îmbogățit spațiul cultural din Voivodina. Volumul *Personalități românești din Voivodina* se referă la scriitori, jurnaliști și mulți alți oameni de seamă din Voivodina, pe când volumul *Cărți vechi românești și cronici bisericesti din Banat* valorifică o categorie de surse semnalate și comentate până acum în istoriografia românească mai veche sau mai nouă. În *Cronici bisericesti din Banat secolele XIX–XX. Din istoria monografismului bănățean* se analizează problematica însemnărilor pe cărți așa cum s-a practicat ea în spațiul Banatului; autorii subliniază faptul că aceste preocupări sunt tangente cu tradiția „monografică”, care a luat amploare odată cu secolul al XIX-lea, scoțând în evidență și dimensiunea identitar-națională a respectivelor însemnări.

Titlurile menționate sunt doar câteva opere importante pentru identitatea românească din Voivodina, martore ale dezvoltării culturale și istorice pe acest teritoriu și ale păstrării tradiției românești moștenite de sute de ani de la predecesorii românilor pe aceste meleaguri. Cu privire la cercetarea trecutului cultural al românilor din spațiul ex-iugoslav și scoaterea în evidență a valorilor spirituale ale românilor din Voivodina, Costa Roșu a realizat câteva proiecte de o incontestabilă valoare referențială: *Bibliografia Românilor din Iugoslavia*, respectiv *din Voivodina*, în 12 volume, și volumele *60 de ani de beletristică. 1945–2007* (2008), *Scrieri despre noi români de pretutindeni. Contribuția la istoria culturală a românilor de pretutindeni*, vol. I (2013) și *Scrieri despre noi români de pretutindeni. Cărți și publicații românești din Serbia*, vol. II (2014). Dacă în primul volum Costa Roșu pune accentul pe cultura scrisă și cultura materială a românilor din afara granițelor României: românii din Serbia (Voivodina), românii sau vlahii din Timoc, istoromânii din Croația, din satele Peninsulei Istria sau ale insulelor Krk, Cres și Pag, vlahii din Muntenegru, din cătunele de la frontiera cu Albania, în volumul II, dedicat studiilor și cercetărilor asupra cărților și publicațiilor românești, Costa Roșu efectuează prețioase prezentări ale cărților istorice și de istorie a culturii românilor apărute în decurs de câteva decenii și pe care le-a considerat a fi valoroase să fie prezentate cititorilor, oamenilor interesați de patrimoniul cultural și spiritual al popoarelor valahice din Balcani. De față avem o carte importantă pentru viitoarele cercetări științifice și pentru instruirea viitorilor cercetători, privind buna conduită în cercetarea științifică și constituind o misiune deosebit de importantă pentru generațiile viitoare de culturologi, filologi, istorici, iubitori ai cuvântului scris, conștienți de importanța păstrării valorilor identitare ale unora dintre popoarele balcanice.

Volumul II, dedicat cărților și publicațiilor românești din Serbia și nu numai, este deosebit de relevant pentru ceea ce el a transcris ca istorie reală a românilor de pretutindeni integrați în realitatea istorică și culturală a acestei părți a Europei. Costa Roșu, având asumate competențe de istoric și memorialist, extrage din sursele arhiviste o multitudine de date importante pe care le assemblează într-o epică istoriografică proprie contaminărilor metodologice menționate. Un aspect remarcabil ce configurează originalitatea acestei cercetări asupra cărților publicistice „despre istoria, cultura și cunoașterea românilor din Banatul sârbesc” (*Prefață* de Ionela Mengher, p. 8) este aplicarea analizei exhaustive a ideilor și tematicilor abordate în cărțile citite. Recenziile intercalate între cele două coperte a cărții aduc argumente asupra istoriei ca parte a memoriei și a memoriei ca obiect al istoriei, despre metodele proprii istoriei mentalităților și a imagologiei practicate de unii autori în scrierea cărților lor, cu intenția de a colabora direct cu cititorul capabil să opereze singur cu datele puse la dispoziție. Costa Roșu apreciază cartea lui Valeriu Leu, *Memorie, memorabil. Istorie în Banat*, ca fiind relevantă pentru reconstituirea unei vieți a oamenilor de „aici”, a „celorlalți”, a oamenilor „uitați”.

În volumul de față sunt prezente și unele precizări despre ultimele cărți apărute la Editura Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina, cu accentul pe volumul *Studii și cercetări*, vol. I, care cuprinde comunicările susținute la simpozionul internațional *Banatul – trecut, istoric și cultural (1996–2010)*, lucrări care, prin inedit și importanța datelor prezente în cercetările publicate, sunt de o valoare inestimabilă pentru istoria Banatului dar și pentru promovarea relațiilor culturale și bisericești sârbo-române. *Dicționarul preoților români din Banatul sârbesc* vine cu o prezentare monografică a Bisericii Ortodoxe Române din Voivodina, rezultatul unor cercetări de teren.

Când este vorba de patrimoniul cultural al românilor din Voivodina, păstrat în biserici și arhive parohiale, Costa Roșu a elaborat câteva studii despre primele manuale de citire la românii din Voivodina, încă din anul 1771; despre primele cărți editate de Constantin Diaconovici Loga în prima jumătate a secolului al XIX-lea; despre cărțile vechi de patrimoniu, *Mineele*, tipărite la Râmnic și despre primele cărți tipărite pe teritoriul actual al

României de ieromonahul Macarie. Când e vorba de cartea semnată de Florian Copcea *Istoriografia românilor din Serbia de Sud-Est*, Costa Roșu consideră că este o carte în care se aduc argumente veridice despre vechimea vlahilor, respectiv a românilor de pe acest teritoriu, bazându-se pe numeroase documente de arhivă și cărți apărute pe această temă, din secolul al XV-lea și până în zilele noastre.

Construită pe structura unei lucrări memorialistice, cartea *Crâmpeie de lumini și umbre*, semnată de Virgiliu Radulian, este apreciată de Costa Roșu ca fiind un volum care prezintă evenimente, oameni și fapte petrecute pe parcursul ultimilor 70 de ani, legate de numeroase personalități politice, culturale și universitare, purtători ai unor înalte standarde morale în secolul trecut.

În volumul dedicat românilor de pretutindeni, Costa Roșu a introdus câteva recenzii asupra cărților care reflectă așezările și populația din Clisura Dunării, urmele vlahilor din Croația, sau se referă la numărul revistei „Piramida” dedicat în întregime unei populații străvechi, pe cale de dispariție – români de pe Litoralul Adriatic, sau la cartea scrisă de acad. Božidar Šekularac despre urmele vlahilor din Muntenegru care pot fi identificate pe acest teritoriu și care trebuie cercetate, având mare valoare pentru completarea mozaicului imaginii vlahilor balcanici.

A doua parte a cărții este dedicată monografiilor unor sate din Banatul sârbesc, despre relațiile româno-sârbe, cărți dedicate unor minorități din Voivodina, literaturii din Voivodina, creațiilor, datinilor și obiceiurilor populare, studiilor etnografice, dicționarelor limbii române și altor publicații apărute la Editura Institutului de Cultură al Românilor din Voivodina, din Zrenianin, prin care Costa Roșu completează ideea concepută în volumul anterior, că aceste *scrieri despre noi, românii de pretutindeni* sunt alcătuite pentru a deveni adevărate pagini de referință privind descoperirea și îmbogățirea conștiinței de apartenență a unui popor, a căror urme se pot întâlni într-o arie geografică mult mai largă decât știm noi. Cărțile și publicațiile citite și analizate cu atenție de publicistul și cercetătorul Costa Roșu pot fi luate drept surse valoroase privind identitatea culturală și spirituală a poporului român în context balcanic.

Virginia Popović
Universitatea din Novi Sad
Serbia

Cristina SĂRĂCUȚ, Ekphrasis. De la discursul critic la experimentul literar, Iași, Editura Institutul European, 2015, 224 p.

Cartea *Ekphrasis. De la discursul critic la experimentul literar* de Cristina Sărăcuț, apărută la Editura Institutul European, la Iași, în 2015, propune o abordare mai puțin obișnuită a efectelor care constau în crearea imaginii vizuale prin ceea ce se prezintă verbal. Această figură retorică este urmărită încă din Antichitate, trecând prin Renaștere și manierism până în perioada modernă. Luând drept repere teoretice studii de Philippe Hamon, Michel Riffaterre, Alain Buisine, Michel Beujour, Jean Michel Adam în domeniul *descriptivului*, introducând prin intermediul acestora termeni mai puțin vehiculați, precum *descriptor* și *descriptor*. După acest preambul mai extins se intră în problematica autohtonă (vezi *Pseudo-kynegetikos*), începând cu subcapitolul *Descrierea ekphrastică între muzeul imaginar și pretextul literaturii*, subliniindu-se faptul că „limita ekphrasis-ului este în acest caz reprezentarea fără intenție hermeneutică, o reflectare *silențioasă* a tematicii cărții” (p. 45). Puțin cam abrupt, autoarea ajunge la o scriere de Mircea Horia Simionescu, intitulată *Dicționar onomastic*, la care remarcă o anumită intenție ironică și chiar parodică. Este însă

doar un pretext pentru a descinde în miezul lucrurilor, capitolul al doilea purtând titlul convingător *Imagine și literatură în critica românească din perioada 1960–1995*, identificând trei coordonate de interes: ilustrarea textelor; asemănările dintre literatură și arta vizuală; problema descrierii ekphrastice.

În primul rând sunt analizate aserțiunile lui Ion Frunzetti, referitoare de pildă la „cadența emoțională a ilustrațiilor”, ori aserțiunile lui B. Fundoianu sau Tudor Vianu în legătură cu tematica respectivă. Autoarea mai este interesată, de asemenea, de unele *studii pictorialiste*, din perspectiva lui Helmut Hatzfeld și Jean Hagstrum. Ea discută și pozițiile unor critici ai artei, precum, la noi, Dan Hăulică ori Eugeniu Speranția, pentru ca, în final, să aprecieze viziunea holistică a lui Dan Grigorescu asupra artelor. Enumerând diverse nume cu prestanță din această disciplină „de nișă”, cum se spune astăzi, lectorul clujean face o radiografie constantă a considerațiilor lui Solomon Marcus, Dan Călin, Ion Bogdan Lefter, Zoe Dumitrescu-Bușulenga ș.a., accentuând faptul că perspectiva românească asupra pictorialismului se rezumă doar la o „orientare secundară reprezentată de studiile aplicate” (p. 73). Apoi specialistă urmărește o interpretare mai aplicată a Ameliei Pavel, și anume *Traietorii ale privirii*. Concluzia ce se impune de la sine este că în perioada menționată nu există niciun studiu elaborat în ceea ce privește problematica în discuție.

În partea a doua a volumului scriitoarea aplică în mare măsură chestiunile teoretice derulate anterior, stabilind anumite *Tipologii ekphrastice în romanul românesc*. Mai întâi, se preocupă de oglindirile creației din *Lumea în două zile* de George Bălăiță, apreciind în special hermeneutica Monicăi Spiridon (*Melancolia descendenței*), menționând că „aceste referințe ekphrastice nu constau în descrierea decorului pânzei, ci în comentariul metacritic al semnificației compoziției operei plastice”. Comentariile autoarei contrapuntează în mod adecvat pe acelea savante, transpunând analiza pe mai multe paliere. De altfel, este sedusă și de abordările comparatiste, realizând așadar o paralelă între romanul acestui prozator român contemporan și o scriere a lui Katie Ward, *Girl reading*, evidențiind „oscilarea între impulsul mimetic al reprezentării suprafeței picturale în discurs și tentația organizării subiective a descrierii”. Iarăși cu un titlu inspirat, *Un tablou din galerie*, dar mai amplu, teoreticianul literar Cristina Sărăcuț se ocupă de inserțiile ekphrastice în romanele lui Constanțin Țoiu, aducând în sprijinul considerațiilor personale, alte comentarii critice profesioniste, și mai ales fragmente din diverse lucrări de doctorat. Tot aici inserează elemente de naratologie sau de stilistică, pentru a ilustra demonstrația pe care se bazează pe parcursul volumului. În acest sens, *Galeria cu viță sălbatică* ori *Căderea în lume* devin ele însele „pânzării” pe care se atașează anumite interpretări, ajungând totodată la ideea de *bricolaj ekphrastic*.

Obișnuind treptat cititorul cu unele tendințe moderniste, așa cum reiese din *Refugiile ekphrastice și efectul Wang fo*, însă coborând și la nivelul celui nefamiliarizat cu narațiunile contemporane, – ale lui Augustin Buzura, de exemplu (*Refugii, Drumul cenușii*) –, dar fără să omită punerea în temă a necunoscătorilor (despre tablouri ca *Don Quijote* de Daumier, *Nebuna* de Géricault, *Casa nebunilor* de Goya etc.), scriitoarea reușește să secvențializeze, mai întâi, și apoi să unifice diferite reprezentări de artă interferate cu cele literare. Cunoscutul tablou *Parabola orbilor* reține atenția pe mai multe pagini din carte, elaborata analiză surprinzând prin delicatețe critică și minuțiozitate interpretativă. Consecventă metodei, exegeta aduce în discuție opiniile lui Cornel Ungureanu, Marian Papahagi, Gheorghe Glodeanu ș.a. Se merge, însă, mai departe, către noile arte vizuale, de pildă *fotografierea*, concluzionând și că „tabloul funcționează ca un marker psihologic pentru personajul feminin, iar descrierea ekphrastică devine un instrument pentru a demonstra flexibilitatea stărilor prin care trece Ioana” [unul dintre personajele principale] – p. 170. Devine incitant pentru cel care parcurge volumul de față faptul că se recurge, atunci când este necesar, la comparații între scriitorii români și cei străini (Augustin Buzura/ Gert Hofmann). Făcând popasuri culturale binevenite, referitoare la Lessing, Baudelaire, Peter Bruegel, cercetătoarea exprimă sintetic ideea conform căreia „fragmentul ekphrastic se

concentrează asupra unui tablou a cărui temă este asemănătoare cu cea a secvenței literare în care se încorporează”. Înaintând, așadar, cu prudență, în tematica propusă, și conștientă că re-dimensionarea acestui tip de abordare este destul de nouă (în acest sens, o carte specializată a fost publicată recent, în 2011, de către Alexandra Vrânceanu), autoarea oferă o încercare de sedimentare a unor teorii literare, în paralel cu analiza aplicată asupra textelor, pentru a configura mai limpede ideea de *ekphrasis*. Pe de altă parte, nu neglijează nici contexte mai largi, precum cele cu aplicabilitate la discursul (literar) politic, atrăgând atenția asupra faptului că „preferințele scriitorilor români pentru aceste opere aflate în listele canonice ale artei universale este și rezultatul unui embargou cultural la care au fost supuse țările din Est, și implicit scriitorii români” (p. 197). În cele din urmă, acest demers este folositor, în contextul proliferării imaginilor din *world wide web*, sau, mai simplu, internet, și a dislocării valorice în detrimentul literaturii și a cărților de bună calitate. La final, lucrarea menționată beneficiază, pe lângă o bibliografie adecvată, și de o *sitewebografie* pe măsură, care conferă prospețime studiilor întreprinse și reclamă o continuare a acestora de către alți autori ori la alte niveluri de interpretare.

Amalia Drăgulănescu
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași
România

Ion TOMA, **101 nume de locuri**, București, Editura Humanitas, 2015, 291 p.

101 nume de locuri [‘101 Place Names’], the book written by Professor Ion Toma and published by Humanitas Publishing House within the collection “Viața cuvintelor” [‘Words’ Life’], is a journey whose itinerary takes us to the world of the Romanian toponyms. The study is a detailed piece of research regarding the genesis, ‘life’ and ‘death’ of some geographical names, and consists of three parts: *Despre numele de locuri, în general* [‘About place names, in general’]; *Despre numele de locuri românești, în special* [‘About Romanian place names, in particular’]; a list of the 101 toponyms under discussion, analysed monographically and ‘selected according to their meeting one or more conditions: linguistic, geographical, historical, social and cultural relevance’ (p. 103). The bibliography of each toponym represents “un adevărat *curriculum vitae* cât mai complet și mai elocvent, lingvistic și extralingvistic” [‘a true *curriculum vitae*, as complete and eloquent linguistically and extralinguistically as possible’] (p. 42).

Place names represent a social phenomenon, since they constitute language components. They are not only landmarks, but also preservers of local memory and identities, because their survival in time is linked to the existence of the designated geographic object, to the mentioning of those names in cartographic documents or to the use of the place names by a certain community.

Thus, a series of natural or social geographic realities, disappeared decades or centuries ago, can be restored thanks to the presence of the revealing toponyms. Equally, by changing the use context of the territories or of the ideological force of the official denominations, a series of toponyms are no longer used, their disappearance generating the impoverishment of the local patrimony, and also the destruction of national memory and identity landmarks. At the same time, “*particularizatorii lexicogramatici* (...) determinanții folosiți pentru restrângerea sferei semantice a cuvintelor, potențează funcția de individualizare a unor nume de locuri care-i încorporează în forma denominativă topică”

[‘lexical-grammatical determiners, *particularizatorii lexicogramatici* (...), used to narrow the semantic area of the words, potentiate the individualizing function of some place names which incorporate them in their denominative referential form’] (p. 40).

The lifetime of a word varies from case to case: “viața numelor de locuri este mai scurtă sau mai lungă, mai simplă sau mai complexă, mai ușor sau mai greu de reconstituit, în funcție de o multitudine de factori” [‘the life of toponyms is longer or shorter, rather simple or complex, more easily or more difficultly restored, depending on a series of factors’] (p. 38). Because of the fact that, sometimes, they can last for centuries or even millenia in the same form or in a slightly changed form, toponyms have a special value, and can be assimilated to the documents used to reconstitute socio-economic, historic or even natural phenomena: “*Alunu* poate desemna o suprafață mai mare decât locul unde este (sau era) copacul respectiv” [‘*Alunu/Hazelnut* can designate a larger area than that of the place where the tree is/was’] (p. 40).

The natural toponymy of an area should not be interpreted only as a descriptive image of the place, but also as a historical image, revealing the dynamics of the anthropised landscape and the socio-economic processes that have influenced it. Professor Ion Toma has all the reasons to assert that “*polarizarea* este una dintre formele cele mai evidente și mai active de ordonare a masei toponimice dintr-un areal toponimic, care constituie (...) fundamentul câmpului toponimic din acel spațiu, reflectând deopotrivă configurația geografică a zonei deservite denominativ și gradul de antropizare al spațiului geografic respectiv” [‘*polarization* is one of the most obvious and active forms of organising the toponymic mass of a toponymic area, which represents (...) the basis of the toponymic field of that space, reflecting both the geographic configuration of the area denominated and the anthropisation degree of that space’] (p. 45). Therefore, the study of toponyms and their interpretation as a result of (past but not only) local history and activities allows the evincing of some relevant aspects regarding the socio-historic and economic realities specific to each period.

Local identity landmarks are described by using territory-based geographic and historical information, and by explaining the succession of geographic landscapes and the dynamics of the communities places become local memory ‘deposits’. For example, it is well-known the Old Slavic origin of the toponym *Câmpina* (< O. Sl. *kopina* ‘briers’, ‘area of briers’) because of the evolution “vechii nazale slave *o* la *în, îm*, ci nu la *un, um*, ca în alte toponime slave, ceea ce dovedește că slavii au fost puțin numeroși în majoritatea teritoriului din nordul Dunării până în secolele al X-lea și al XI-lea, când a încetat evoluția lui *u* și a început evoluția la *î*” [‘of the Old Slavic nasal vowel *o* to *în, îm*, and not to *un, um*, as in other Slavic toponyms, which proves that Slavs were not numerous in most parts of the territory north of the Danube till the 10th and the 11th century A.D., when the evolution to *u* stops and that to *î* starts’] (p. 149).

Toponyms are dynamic and cover various perspectives, especially in the case of multi-ethnic communities. Historical geography contributes to the foundation of the knowledge regarding social, economic or physical-geographic characteristics of the territories and localities, allowing the synchronic or diachronic contrastive approaches of the phenomena mentioned. In the context of the ever increasing interest towards local history and because of the necessity to give a scientific basis to local identities, historical geography studies and research are the right means of revealing and saving local memory.

Being an expression of the community’s objective observance, toponymy is essentially motivated. Its official component is largely a creation having an obvious artificial character, because it ignores the relation between the toponym and the geographic object designated, i.e. a human settlement, a locality. Official toponymy – imposed by the authorities by administrative means – has been motivated by legal or political-ideological reasons which were applied considering their subordination to a general, national, regional or, sometimes, only local rationale. Throughout time, the names of localities have undergone

not only partial changes, but also frequent successive total replacements, out of various reasons. In this respect, *Braşov* is an illustrative example: “Cele mai vechi atestări, începând cu secolul al XIII-lea, consemnează formele *Barasu, Brassu, Braso, Brassoviensis, Brasso, Brasov, Brassou, Corona, Kronstadt, Armizegetusa, Sarmazagetusa, Stephanopolis, Tiassum, Brassovia, Cragenstadt, Magyar Nyelvör, Krânen, Krînen*. Toate sunt dubluri (prin adaptare fonetică sau supranume cu o altă bază semantică), în maghiară, latină, germană sau săsească, ale formei originare *Braşov*, care apare din ce în ce mai frecvent începând cu secolul al XV-lea, alături de variante fonetizate în greacă (*Prasovu, Prasovos*)” [‘The oldest attestations, beginning with the 13th century A.D., mention the forms *Barasu, Brassu, Braso, Brassoviensis, Brasso, Brasov, Brassou, Corona, Kronstadt, Armizegetusa, Sarmazagetusa, Stephanopolis, Tiassum, Brassovia, Cragenstadt, Magyar Nyelvör, Krânen, Krînen*. All the above are doubling forms (resulted from phonetic adaptation or from a byname having another semantic base) of the original name *Braşov* in Hungarian, Latin, German or the dialect of the Saxons living in Transylvania. The form *Braşov*, together with some phonetic variants influenced by Greek (*Prasovu, Prasovos*), appears more and more frequently beginning with the 15th century A.D.’] (p. 135). In the last one hundred years, regime changes or border modifications have determined a series of official changes of locality names. Depending on the context, locality names or any other toponyms that conveyed local information about the socio-cultural realities have been modified, translated or replaced according to the language or the ideology of the new authorities.

Street names and urban names are used daily for orientation and to establish one’s position in a locality. Street names evoke the memory of those places, past functions or (social, cultural, agricultural, industrial) town/cityscapes that can be perceived today only by means of those names (for example, *Podul Calicilor, Uliţa Colţei*). But, in time, the names of many old villages and neighbourhoods/districts incorporated into the towns/cities have been lost (*Crâgaşi, Giuleşti, Pantelimon*), and most original street names have been changed, being replaced by others that have no direct or explicit connection with the space they denominate. As a result of the urban development, a series of newly built streets or districts were given their names by the local authorities according to the current legislation. Such frequent name changes result in the loss of the place history and memory.

Scientific research regarding the restoring of past geographic landscapes in various areas covers the domains of interest of toponymists, geographers, historians, anthropologists, ethnographers etc. Historical geography approaches have shown the correlations between socio-economic and physical-geographic realities. Thus, „destul de multe nume de locuri supravieţuiesc ca nume de persoane: *Ciprian* (< *Cipru*), *Olimpia* (< muntele *Olimp* din Grecia). (...) Există şi dispariţii nesigure (un fel de «elodii toponimice»), care, în ciuda investigaţiilor ştiinţifice, uneori cel puţin la fel de complicate şi oţioase ca cele întreprinse de organele de anchetă penală şi de jurnaliştii de investigaţie, nu se lasă uşor «demascate» de după perdeaua variantelor deformate din graiul popular sau din documente, care pot fi destul de puţin asemănătoare cu formele toponimelor actuale, continuatoarele «bănuite» acestor variante” [‘quite many place names survive as anthroponyms: *Ciprian* (< *Cyprus*), *Olimpia* (< Mount *Olympus* in Greece). (...) There are also uncertain disappearances (a sort of toponymic «*Elodias*»), which, in spite of the scientific research, sometimes as complicated and useless as that made by police investigators and journalists, won’t be easily discovered under the ‘curtain’ represented by the distorting variants found in the spoken idioms or in the documents. These variants can bear little resemblance to the contemporary toponyms, their ‘suspected’ descendants’] (p. 53–54). That is why, the issue of restoring some geographic landscapes is extremely topical and is approached in the research studies that focus on the analysis of the dynamics of a geographic space whose limits are clearly established or in

order to understand the diversity of a certain geographic aspect compared to the national or European territory.

To appeal to historical documents or to the semantic dimension of geographic names to reconstitute or explain their etymology and the reality in the field is a current scientific practice of the author. Considering the deep physical-geographic and socio-economic changes of the Romanian territory in last century, the use of the methods specific to historical geography and the scientific data of this domain becomes an obligatory instrument of analysis to validate one's research. From this perspective, Professor Ion Toma's book can serve as a theoretical and methodological guide for all those who want to initiate themselves in the field of toponymy, especially since it includes numerous, detailed and thorough applications of the scientific ideas and methods proposed.

Cristina Radu-Golea
University of Craiova
Romania

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU, Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească. 1750–1860, București, Editura Humanitas, 2015, 484 p.

Continuând seria lucrărilor dedicate investigării istoriei noastre (pre)moderne (începută cu *În șalvari și cu ișlic. Biserică, sexualitate, căsătorie și divorț în Țara Românească a secolului al XVIII-lea și Evgheniți, ciocoi, mojici. Despre obrazyele primei modernități românești. 1750–1860*), recentul volum al Constanței Vintilă-Ghițulescu, *Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească. 1750–1860* ne propune o incursiune fascinantă în subteranele unui interval de peste o sută de ani despre care nici istoria mare, nici literatura nu ne spun prea multe. Teren aproape virgin, peste care se întinde un „gol istoric”, el a fost defrișat în ultima vreme, cu folos, de cărțile câtorva tineri cercetători, dar și în „ficțiunile” unor prozatori sau cineaști (a se vedea, spre exemplu, *Cărțile vieții*, de Dan Perșa, *Manuscrisul fanariot*, de Doina Ruști, sau *Aferimul* lui Radu Jude).

Conștientă de dificultatea de a citi dincolo de document („Dacă defrișarea arhivelor mi s-a părut ușoară, în ciuda scrierii și a limbajului nu întotdeauna ușor de descifrat, coroborarea acestor informații, astfel încât alcătuirea să aibă sens, mi s-a părut cel mai greu lucru”, p. 19), Constanța Vintilă-Ghițulescu optează pentru o abordare atipică a trecutului, umanizat prin încercarea de a oferi cititorului „o istorie a cuvintelor printre care, rătăcind, veți descoperi o lume fascinantă” (p. 17). Promisiune onorată din plin, căci istoria publică este mereu dublată de istoria privată, mai relevantă pentru înțelegerea autentică a spiritului epocii, a ceea ce numim, cu un clișeu, sensibilitatea unei societăți de care ne despart multe și, totuși, atât de puține lucruri.

Mă îndoiesc însă de concluzia potrivit căreia „Această carte nu este decât o fereastră spre trecut” (p. 466). Afirmția mi se pare cu atât mai surprinzătoare cu cât, în același paragraf, apare o precizare potrivită pentru a defini miza acestui volum formidabil: „Într-o oarecare măsură, cunoașterea propusă de această carte reface același lung drum al înțelegerii și al interpretării autorului venețian: coborâți pe firul timpului și încercați să aflați de ce gândim cum gândim, de ce trăim cum trăim, de ce trecutul este atât de prezent în viețile noastre de zi cu zi” (p. 466). E aici ceva din teoria lui Thierry de Montbrial referitoare la *memoria timpului prezent*. Dar, în egală măsură, funcționează și ideea lui Horia-Roman

Patapievici, pentru care „noi *trebuie* să ne rupem de trecut, pentru că noi suntem *de fapt* ruși de trecut” (*Omul recent*, ediția a IV-a, București, Humanitas, 2005, p. 99) Or, din acest unghi, *Patimă și desfătare* nu este doar o fereastră pentru cunoașterea trecutului, ci și un îndemn pentru autocunoaștere și pentru a ne autodepăși.

Ceea ce se constată la o primă lectură este caracterul eterogen și dificultatea (recunoscută de autoare) de a găsi un principiu ordonator pentru materialul foarte divers care constituie materia cărții. Fiind vorba despre „o poveste a vieții cotidiene a lumii de ieri”, Constanța Vintilă-Ghițulescu se vede nevoită să discute despre gastronomie, despre civilitate, despre igienă, despre universul cotidian, despre sociabilitate și petrecerea timpului, despre boli și despre moarte etc., care devin nuclee tematice în jurul cărora gravitează considerații sociale, morale, psihologice, religioase, filosofice etc. Pentru că, în definitiv, *Patimă și desfătare* este o metaforă-umbrelă sub care se ascunde analiza minuțioasă a mentalităților, a prejudecăților, a stereotipurilor mentale, a tabieturilor și a tabuurilor, a interdicțiilor și a constrângerilor, a gândirii unei epoci apuse.

Lumea Constanței Vintilă-Ghițulescu este o lume în care coexistă luxul și sărăcia, siesta orientală și salonul occidental, ciubucul, luleaua și narghileaua cu țigara, șalvarii cu pantalonii franțuzești, divanurile cu scaunele, manelele lăutarilor și meterhaneaua cu valsurile, horele bătrânești cu dansurile de societate, hanul cu cafeleaua, sindrofiile și ziafeturile cu balurile și spectacolele teatrale, doftorii și doctorii, halenele și miresmele etc. O lume recreată din interior, din cuvinte, căci, mai presus de orice, autoarea are știința rară de a interpreta sursele pentru a scoate din ele viața. Aproape fiecare pagină conține, dincolo de informația istorică, povestea vieții, așa cum se întâmplă, spre exemplu, cu un anume Radu, care, împins de sărăcie, iese la drumul mare, în preajma Paștilor, în aprilie 1834, dar este ucis: „Durerea mocnită în suflet, fără nădejdea de îndreptare, îl înrăise, aruncându-l în brațele morții chiar într-o zi de sărbătoare. Poate acum se simt, mai mult ca niciodată, mizeria, sărăcia, foametea. Când se aude muzica, când bucatele se așază pe masă, când chipurile se destind, săracul privește neputincios de pe prispa casei. Nu-i trebuie decât un dram de rachiu pentru a răbufni...” (p. 381). Iată cum un incident banal devine, pentru Constanța Vintilă-Ghițulescu, pretext pentru a scoate în evidență o dramă care umanizează un tâlhar, transformându-l într-un personaj memorabil.

Cartea poate fi citită, așadar, și de pe versantul literaturii, ca spectacol lexical uluitor, în care, prin cuvinte, este recreată o lume. Un pasaj din subcapitolul „La masa bogatului” este grăitor pentru înțelegerea intimă a unei epoci în care mâncatul putea fi, în egală măsură, o patimă (grea) și o desfătare (subțire): „După acest festin pantagruelic urmează aluaturile și plăcintele, pilaful turcesc amestecat cu iaurt, smântână sau năut, dulcelețurile diferite și fructele de sezon, de la pepeni la struguri la chitre și portocale, de la caise și pere bergamote la ananas și naramze (o varietate de portocale). Dulciurile sunt de diferite feluri și consistențe: confeturi și codite, zaharicale, dulcelețuri, zumaricale, plăcinte, pogăci, baclavale, marțafale, mezelicuri, mezele, poame; unele dintre aceste denumiri sunt astăzi ieșite din uz” (p. 37). Asemenea mo(n)stre abundă în paginile cărții, care colcăie de imagini sugestive pentru cunoașterea adevărată a unei lumi cu tabieturi pierdute.

Modest subintitulată „despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene”, *Patimă și desfătare* constituie, de fapt, o radiografie subtilă a unei lumi la răscruce de vânturi, o lume care urmează să intre într-o altă vârstă fără a fi întotdeauna pregătită pentru schimbări majore, care s-au făcut lent, date fiind inerțiile mereu mari și mentalitățile, care, știm prea bine, se schimbă cel mai greu. O epocă eterogenă, *in progress*, care adoptă cu greutate formele modernității, rămânând tributară tradiției, o lume în care tensiunea Orient-Occident se simte mai pregnant ca oricând. Chiar dacă face parte din colecția „Istorie, societate & civilizație”, *Patimă și desfătare* nu este o simplă consemnare a unor evenimente care au marcat secolele XVIII–XIX și nici o colecție de documente de epocă (deși autoarea a

cercetat numeroase arhive, frecventând surse cunoscute sau inedite). Marele ei merit stă în puterea de a trece dincolo de informația brută, de a depăși evenimentul printr-o narațiune vie, printr-o poveste antrenantă despre ceea ce va fi însemnat cu adevărat viața oamenilor într-un alt timp. Așadar, nu erudiția, ci talentul constituie calitatea dominantă a cărții, făcând din Constanța Vintilă-Ghițulescu nu doar un istoric reductabil, ci și un excelent prozator, sensibil și ironic, implicat și, în egală măsură, detașat. Iar *Patimă și desfătare* devine o poveste superbă, cum n-am mai citit de la *Dosarul Bacovia*, în care Constantin Călin reconstituia, într-o manieră similară, lumea poetului băcăuan.

Adrian Jicu
Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
România